

M
L 925 F

Arveds Švābe

Kurzemes
muižas tiesības

1931

Izdevis A. Gulbis Rīgā

34^g
925

A. Lazdins

34

Arveds Švābe

Kurzemes muižas tiesības

1931

Izdevis A. Gulbis Rīgā

1-4
B-1
Vaf-
OK

Vīnā Lēģa ielā PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

~~74-473~~

0309065614

A. Gulbja grāmatu spiestuve, Rīgā, Ausekļa ielā Nr. 9.

Ievadam

Kurzemes dzimtbūšanas tiesības tika kōdificētas kopā ar vispārējām (zemes) tiesībām 17. g. s. sākumā. Tie ir tā sauktie Piltenes (1611. g.) un Kurzemes (1617. g.) statūti, kas starp citu satur arī noteikumus par dzimtkunga privāto varu (de potestate privata). Protams, šais kōdekos velti meklēt dzimtbūšanas tiesību sistēmu; tas, acīmredzot, nav bijis kōdifikatoru spēkos. Sistēmas vietā viņi apmierinājās ar 15—16. g. s. bēgļu gūstīšanas un izdošanas praksē izstrādātiem noteikumiem, dodot tiem vienīgi citu juridisku pamatojumu, kas izteikts vārdos „privātā vara“. Ja sākumā dzimtbūšana bij tikai publiski tiesiska novada būšana, t. i. zemes kungs valsts interesēs aizliedza arkla vīriem (saimniekiem) patvalīgi pamest postā tēva mājas, līdz ar to viņus piecietinādams pie kunga novada, tad tagad dzimtkunga un viņa varā nodoto dzimtļaužu attiecības apspriežamas ne vairs tik daudz pēc vispārējām zemes tiesībām, cik pēc īpašām privāttiesiskām normām, kuŗas zinātnē sauc par muižas tiesībām (Hofrecht), jo šo tiesību novads sakrīt ar muižas novadu. Pēc Kurzemes zemes tiesībām (§ 63) „katrs kungs var saviem dzimtļaudīm noteikt īpašus likumus (peculiare leges) publisko tiesību robežās.“

Šo zemes tiesību piešķirto likumdevēja varu muižas novadā vispirms izlietoja lielākais Kurzemes muižnieks — hercogs, izdodams saviem zemniekiem un muižas ierēdņiem tā sauktos „amata noteikumus“ (Ambts-Ordnung), kas dažreiz bij ļoti plaši (piem., hercoga Jēkaba noteikumi 1663. g. aptver 124 pantus). Hercoga paraugam sekoja citi dzimtkungi, pie kam 18—19. g. s. ieviešas paradums latviski sastādītās muižas tiesības iespiest rakstos, lai šādā veidā tās varētu izdalīt muižas ļaudīm un pagasta zemniekiem, un lai pēc tam viņi nevarētu vairs atrunāties ar likuma nezināšanu. Tā kā Gotharda Ketlera privilēģija (1570. g.) Kurzemes muižniekiem deva arī augstāko un zemāko tiesas varu pār muižas novada ļaudīm, tad šādas privāti izdotas „muižas tiesas“ bieži vien satur svarīgas materiālas un procesuālas normas krimināl- un civiltiesību laukā, kas met pavisam citu gaismu uz dzimtkunga un dzimtļaužu attiecībām zemnieku brīvlaišanas priekšvakarā nekā parasts domāt un mācīt, sekojot ļoti īsi, nepilnīgi un pārāk dogmatiski sastādītiem Piltenes un Kurzemes statūtu noteikumiem par dzimtkungu „privāto varu“. Šo starpību varētu formulēt arī vēl šādi: zemes tiesības („statūtos“) redzam dzimtbūšanu no romiešu tiesību doktrīnas vie-

dokļa, bet muižas tiesībās dzimtbūšanu kā Kurzemes lauku dzīves formu.

Cik zināms, Kurzemē šādu rakstos iespiestu muižas tiesību ir bijis vairāk nekā desmit. Tā kā šie teksti tagad ir ļoti liels bibliogrāfisks retums, un vairums no tiem nav vairs vēlāk pārspiesti, tad izdodu no jauna deviņas muižas tiesības. Līdz ar to izsaku pateicību Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrībai un Latvijas Valsts bibliotēkai par šo pārspiesto tekstu oriģināliem.

A. Teksti:

I.

Strutteles walstas liffumi¹

kas no mannim

Franz Alexander Ernsts Grand
strutteles walstas dšimts-kunga

šadohmati

un us mannu kaušhu labbumu

noraugahš

ka tee

wiſſeem manneem dšimts-laudim ſinnami un

ikweenam laſſami buhtu, eſmu eš gahdajis,

ka wiini ſhinnis rakstos eſpreeſti

taptu.

1793.

Tas wiſſu-augſtafajš hauſlis irr:

Lew buhš Deewu, tawu Kungu miſhloht no wiſſas ſirds, no
wiſſas tawas dwehſeles, un no wiſſa tawa prahta,

un

tas ohtrajš tam lihđj:

Lew buhš miſhloht tawu tuwaku ka few paſchu.

Juhš wiſſi manni draugi un behrni!

Manna leelaka ruſpa us to ſtahw, ka juhšu ſtarpā deewabihjaſhana, labbi
tiffumi in gohda prahts atraſts in redſams taptu; zaur ko pee jumš laime in
labbaſlahſhana, un kaš wehl wairaf, Deewa ſwehtiba raſſees. Kad ikfats pehž
Deewa un tašs zilwezigas wirſibas liffumeem dšihwo un pareiſi darra, kad
wiſſi darbi labbā ſinnā noteef, tad arri meerigi, glihſchi in rahmi ſawas deenas
nodſihwos. Tee nebehđneeki un blehſchi tohp kaunā likti un zeeſch ſahpes; tas
taijns zilweks ſadſihwo gohdu in preefu, ir pee ſaweem behrneem. Ka nu
wiſſeem manneem laudim labbi klahtošs, eſmu eš ſcho teeſas grahmatu ſaraſ-
ſtijis in juhšu rohtahm eedewis. Tas man par leelu preefu buhš, kad juhš
mannus liffumus labbā ſinnā likſeet, in tabapehž par gohđigeem laudim kluhſeet.

1. Par wiſſahm leetahm gribbu eš, ka deewabihjaſchanai, taiſnibai in
uſtižzibai mannā teeſā buhš wairotees. Tapehž buhš tehweem in mahtehm par
to gahdaht, ka tee ſawus behrnus eefſch deewabihjaſchanas in labbeem tiffumeem

¹ Struteles valsts likumi iespiesti Jelgavā un aptver 1 nepaginētu drukas loksnī
oktāva formātā. Pārspiests pēc eksemplāra, kas glabājas Rīgas Vēstures un senatnes
pētītāju biedrībā (Bibliothek der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde). Šo
darbu atzīmē Napirskis savā Chronologischer Conspekt der Lettischen Literatur
1587—1830 128. lp. kā Nr. 175.

usaudsina. Saimneekam buhs ar faimi un behrneem rihtôs in waffarôs Deetwu peeluhgt, in ifswehtdeenâs tohs basnizâ fuhtht pee Deewa wahrdu klauſiſchanas.

2. Ta fwehta deena, no Deewa eezelta, irr no firds ſwinnama, in deewa-bihjigi ar Deewa luhgſchanahm, ar Deewa djeefmahm, ar ſpreddika klauſiſchanu jeb laſſiſchanu pawaddama. Sewiſſi buhs teem wezzafeem ſawus behrnus waddiht Deewa nammâ, ka tee preefſch altara nahfdami eefſch teem tizzibaſ gab-baleem to friſtitu lauſchu warr eemahziti kluht.

3. Spreddika laifâ ne irr brihu ne weenam bes leelas waijadſibas no basnizaſ iſeet. Teem waggareem buhs tohs, kaſ krohgâ feſſch, jeb zittur bleh-nojahs, us basnizu paſtubbinahht, in kad tee wahrdam ne klaufa, buhs teem tohs ſinnâ liſt, pee mannim apſuhdſeht, ka es tohs warru pahrmahzihht.

4. Par teeſneefteem eſmu zehliſ trihs gohdigus ſaimneefus, diwi waggarus in manas leelas muifſchas in leiſes muifſchas meierus.

5. Tahs teeſas buhs tiſ reiſ turreht, zeekreiſ tee teeſneefi taps ſa- aizinati. Kad weens ſlimmibas deht ne warretu nahht, tad peezeem teeſneefteem irr ja-ſpreefſch.

6. Kam jeb kahda fuhdſeſchana irraid, jeb zitta waijadſiba, tam buhs to paſchu pee laifâ meieram eeteift, ka tohs teeſneefſchus labbâ laifâ warr ſa-aizinaht.

7. Kaſ preefſch teeſas tohp aizinahts, tam buhs tuhſdal bes ſawefſchanas nahht; kaſ ar labbu ne nahht, taſ irr atweddams un par to neklauſiſchanu pahrmahzams.

8. Teem teeſneefteem buhs iſweenu zilweku ſkaidri un rahmi iſklauſiht, pehz tahm gaudahm, tahs runnas un waijadſibu labbi iſmeſleht, iſdibbi-nahht un apdomahht; in tad iſweenam to teeſu ta jaſpreefſch, ka wiiani to preefſch Deewa in mannim dohma atbildeht.

9. No tee teeſneefi weenâ prahâ ſpreefſch, pee ta buhs palift un taſ ja-noteef; arridſan tad, kad iſſchetri teeſneefi weenadi ſpreefſch.

10. Pahſ wiſſahm fuhdſeſchanaahm, wainahm, waijadſibaahm un blehdibahm ſtarp manneem laudim buhs ſchai teeſai ſpreeft; bes tahm wainahm pee muifſchas darbeem, pahſ furreem meieris un waggari ſpreedihſ.

11. Pehz ka tahs wainas leelumſ un gruhtiba irraid, pehz ta tai teeſai arridſan to ſtrahpi janopreefſch; bet tomehr ne wairaf, ka ar pahtagu diwi deſmits ſtrehſus, un ar rihtſtehm jeſchus pahruſ.

12. Taſ arr warr notift, ka kahda waina tiſ leela, ka ſchi ſtrahpe to ne atlihdſina; tad buhs teem teeſneefteem pee man, ka tam diſimts-ſungam padohmu meſleht.

13. Weenam no teem waggareem buhs allahſhia pee rohſas buht, un to noſpreeſtu ſtrahpi tuhſlin iſdarriht.

14. Weens jaunefliſ, kaſ pirmâ reiſe wainâ kluis, jeb no zitta us ne-labbu darbu willinahts, taſ jo weegli, bet wezz blehdis jo aſcht ſohdams.

15. Kad jaunefliſ jeb wezz, kaſ zittahht gohdigs irr redſehts un atrahſt tappiſ, netihſchi eefſch kahdas maſas wainas eekrittis, peedohſchanu luhdjahs un labbaku diſihwoſchanu apſolahs; tam ta teeſa warr peedoht, un to ſtrahpi atlaiſt.

16. Wiſſi, kaſ plihſteſchanaſ padohdahs, un pa deenahm krohgôs feſſch, taps zeeti ſohditi; un ja tee ſaimneefa ſahrtâ buhtu un ne labbojahs, kalpa ſahrtâ nolifti un no mahjuweetas iſlifti taps.

17. Kad no leelas dſerſchanaſ tahds plihneefſ ſlims tappiſ, un dafteriſ

3 saimn
2 wagan
2 meyer
7 ?

20 stoen
6 par

parahda, ka tahdam ne warr lihdseht ta labbad, ka winisch tahs eefschas zaur leelu brandwihna dserfchanu maitajis — kad tahds nomirst, tad winna meefahm ne buhs pee zitteem gohdigeem mirroneem fapfehâ paglabbatam flucht; bet ka flepfarvam pee farwas paschas meefas bes basnizas pulfstenu swannischanas in bes dseedarfchanas purmè apraftam tapt.

18. Kas kildes zell — kas kaujahs — kas pahr nowaddu aisbehg — kas par dumpineefu zellahs — kas ar pesteleem pinnahs; kas fainiau jeb muischas laufus, plawas, dahrsus, lezzekfus, bischu kohfus maila — tas ne irr tauparus, bet aschi strahpejams pehz tahs wainas leeluma in gruhtibas.

19. Kad kahda meita no puifcha apgruhtinata tappufi un winna to pee laifa muischâ jeb fainneezei, jeb raddineezei irr eefazzijufi, un to ne irr apflehpufi; tad puifcham ar to meitu pee laifa zaur lauloofchanu ja-faet irr, ja tas ne noteet. tad buhs tai teefai strahpes weeta nospreest, zeef gaddus tam puifcham par ta behrna pahrtifchanu buhs gahdaht, un zeef ifgaddâ ja-dohd irr.

20. Panemtas un nosagtas ir zellâ pazeltas leetas irr ja-atdohd. Ja winnas jatw isflaiditas, tatschu tahs leetas wehrtis ja-atlihdifina, in tam jaglam ihpatta strahpe ja-nospreesch. Ufchi johdams irr, kas nammus, flehtis, stallus, schfuhnus, rijas, dahrsus, laufus, dihkus, plawas, feenu kaudses, bischu kohfus, arklus, iskaptus, zirrus jeb zittu kahdu darba rihfu in mantas pasohg.

21. Kad kahda sagta leeta sinnama tohp, in weena fainneeka mahjâs tohp atrasta, un fainneeks to sinnajis muischâ ne irr teizis — tad ne ween saglis farwu nopelnitu strahpi dabubhs, bet arri fainneeks bes schehlastibas no mahjumeetas taps isliffs.

22. Tapat arridfan zitteem mahju laudim notifs, furreem labba sinna no tahs nosagtas leetas bija, un to ne pee laifa irr teifufchi; tohs buhs ka paschu sagli teefacht: jo tas flehpejs tif labb, ka tas nehmejs.

23. Wifseem manneem frohdifineekeem ganna brihw irr, tahs leetas, kas winneem us pahrdohfchanu tohp atnestas, pretti nemt; bet nomanna wiini, ka tahs irr sagtas, tad buhs tuhlin to muischâ pasazzilht, un arri tohs laudis isteift, kas pahrdewufchi. Ja tee to ne irr darrijufchi in sinnams tohp, ka wiini pasagtas leetas fleppeni pretti nehmuufchi, tad taps, kad wahzeefchi irr, tuhda no frohga ismesti, ja tee femneefi irraid, tad ta teefa pahr winneem fpreedihs — bet abbeem ar farwu mantu par tahm sagtahm leetahm atbildeht buhs.

24. Ifkatram fainneeka deklam, kas pa-gohdam dsihwojis, ne kahdu blehdibu jeb jahdsibu ne darrijis, tam buhs farwa tehwa mahjuweetu dabubht, ka tehws to nowehlejis.

25. Bet teem, kas pee mannahm flehtim, rijahm jeb zittahm leetahm kahdu blehdibu un wiltibu darrijufchi; teem ne buhs muifcham fainneeka fahrtâ flucht, nedj kahdu buifchanu dabubht.

26. Teem teefneekeem, wirsneekeem un usraugeem, kas mannâ wahrda eezelti irr, buhs paklaufiht in gohdu doht; kas fcheem pretti turrahs, winnus gahna, in ne flaufa, pahr to es pats, ka dsimts-fungs, fpreedifchu.

27. Wifseem muifchas darbeem buhs waffarâ ar faules lehfchanu fahftees, un pee faules noefchanas beigtees; pee tahm ihfahm deenahm ruddent in jeemâ, deenai auftoht, un gaifmai beidsiht.

28. Pee apfohpifchanas mannu leetu in darbu, dohmu es wifseem manneem usraugeem wallas, weenam nebehdneefam, kad tas us wahrda fflubbinafchanas neprohtahs, peejus jeb jefchus zirteenus ar pahtagu muggurâ doht, in

ja tas pretti turrahs, jeb gahna, buhs tam ar tshetreem pahreem rihsstu schau-
stam tapt.

29. Teem waggareem in rihfureem buhs jawu burtakohku usgreeschanu
tafsnigi peekohpt, in ja winni pee flehtim in rijahm tahdu blehtibu in schdsibu
panahfufchi, to tuhlin mannim eeteft. Kad teem waggareem in rihfureem tohp
parahdihst, ka paschi wainigi, tad taps tee zeeti fohditi in no mahjuweetas
ismesti.

30. Kad fainneeks fawam kalpam jeb puifcham sirgu pehz muischas darba
in flausifchanas dewis, un tas scho sirgu bes prahta dsenn jeb zaur ne-apdohmigu
tulshchanu in fliftu fohpshchanu to lohpinu famaitajis irr; tad buhs winnam scho
faitu tam fainneefam ar to puffi fawas bandas aismakfah.

31. Kad peegulneefi jeb ganni sirgus, lohpus, awis, zuhkas muischas lab-
bibâ jeb plawâs eelaisch, in tee kihleti tohp; tad buhs par teem leeleem lohpeem
mahrfu, un par teem fihfameem wehrdianu par fatru gabbalu makfah, in tam
gannam ihpafchi ja-zeefch strahpes.

32. Teem flimneem ne irr brihw, few mahjâs sahlotees, jeb pee puhfch-
letajeem in tahdeem eet, kas sahlu siinas ne proht; fainneefam buhs no ta
flimma tuhlin mu. schâ siinu doht; ja tas ne noteef, in flimneeks flittats tohp,
tad fainneefam ja-atbild par to, in ja labban tas flimmajs nomirst, tad jo lee-
lafa strahpe winnam buhs.

33. Ikwaffarôs no leeldeenas fwehtfeem lihds wezzeem Zehfabeem buhs if-
fatram funnam mannâ nowaddâ labs bluffis ar frusta kohfeem pee fafla peejeets
buh; kad funs bes tahda fluhst redsehts, tad buhs tam, kam tas funs peederr,
peezus sefferus strahpes makfah.

34. Ikleeldeenas fwehtkôs buhs fainneefteem tahs atflehgas no teem
schaujameem rihfeem mannâ muischâ nest, kas lihds wezzeem Zehfabeem turpat
taps glabbatas, ja ne notizzis, tad ta schaujama rihfe taps pagallam atnemta, un
fainneeks par to nepaflausifchanu taps pahrmahzhst.

35. Wissas dsihres un meelasti no jesdeena wakkara zaur fwehtu nafti
tohp zeeti aisleegti, bet tomehr irr itweenam nowehlehts, kas basnizâ bijis, to
pafchu deenu ween, un ilgafi ne, jawu Deewa dahwanu ar pateizigu firdi ar fa-
weem mahjas laudim un labbeem draugeem eeffch mihlestibas patehret.

36. Wissas dsihres ta irr turramas, ka Deewa dahwanas ne tohp isfchfehr-
detas. Dafch labs zaur leelu tehreshchanu parradôs un nabbadsibâ eekriht, jeb ne-
spehj fatweem mahjas=laudim un faimci tahs nopelnttas bandas un lohni goh-
digi nodohht, neds arridjan faimci ihstenu labbu barribu preefschâ zelt. Tapedz
buh tad teefai tam fainneefam, kas kristibas= jeb behru= dsihres ilgafi, ka weenu
deenu turr, un wairaf, fâ weenu muzzu allus un jeshus stohpus brandwihna
us iffatru no schahm dsihreem patehre, trihs dahlerus noudâ strahpi nofpreest.

37. Tâpat ja=dohd tam fainneefam trihs dahlerus, kas ilgafi fâ diwi
deenas fahju= dsihres turr, prohti weenu deenu bruhfes un weenu deenu bruhf-
gana nammâ, un kas ifkurrâ dsihres nammâ wairaf, fâ diwi muzzas allus un
desmits stohpus brandwihna patehre. Kas wehl mafaf patehre, tahdu es par
gohdigu in prahrtigu zilwefu turru.

38. Mahjas= un faimes= laudim ne irr brihw ilgafi kristibas= un behru-
dsihres turreht, fâ weenu deenu, un wairaf ne buhs fâ weenu puff muzzu allus

un peežus stoħpus brandwihna tehreht. Kas wairaf patehre, tam weenu dahleri naudas ja-dohd irr.

39. Tapat faines= laudim ne buhs ilgat, fa dñwi deenas fahsu= dñihres turreht, prohti weenu deenu bruhthes un ohtru bruhthanna nammâ. Un ne buhs wairaf, fa weenu muzzu allus un fešhus stoħpus brandwihna patehreht.

40. Šchi nauda taps bajnizas fungam eedohta, lai winšch ar to pašchu dseefmu-grahmatas jeb zittas labbas grahmatas pehrt, furras winšch nabbageem behrneem in bahrineem isdallihš.

41. Kad weens fainneeks fawu klaufšchanu ne špehj darriht, tad buhs tai teefai ismeleht to wainu wianna isnihšchanas. Irraid winšch zaur Deewa riħsti pee laufeem un lohpeem peemelehts tappis, tad gribbu es winnam atkal lihdsiht; bet irr winšch zaur flinkumu, teelu dseršchanu, sirgu mainišchanu jeb fliftu apstrahdašchanu fawu laufu nonihzis un parraddš eefrittis, tad winšch no tahš mahjuweetas ismettamš, un es zittu fainneeku eezelšchu.

42. Tam fainneefam jeb fainneezei, kas fawam gahjejam un faimei ihstenâ laikâ to šhinni walštâ nospreestu lohni jeb drehbes ne dohd, jeb tahdu barribu ne šagahda, ar fo zilneks pahrtift warr, buhs tai teefai strahpes špreest, wiššwairaf pahr teem, kas behrnus ne apgahda.

43. Tai faimei buhs fainneefam in fainneezei tikfušchi paflawšiht pee wiššeam mahjas darbeem. Ja weens dehl neklaufšchanas in flinkuma no fainneefa apfuħdsehts taptu, tam labba pahmahzišhana no muiščas buhs gaidama.

44. Teem falpeem un mahju=laudim buhs trihs gaddus weenâ weetâ palift.

45. Kad fahde pee labbibas jeb plawahm no faiminu lohpeem jeb zitteem laudim notiffuši, tad trim teefneefem buhs nolemt, kas par to mafajams.

46. Kad weens tehws nomiršt un masus behrniaus atstahj, tad buhs tai teefai gahdaht, fa ta tehwa rohziha šarp teem behrneem taišni tohp isdallita, in gohdiga wihra rohâ kluhst eedohta. Tur klahť buhs wiššu mantu grahmatâ eerafstiht, weens rafšts taps raddeem eedohts, ohtrs muišchâ glabbahťs, un kad tee behrni usaugufšchi, buhs ikweenam fawa teefa šinnama.

47. Ugguni buhs ikweenam zilwekam labbi šargaht. Muišchâs buhs teem waggareem us teem darb'neefem luhfoht, fa ne weens ar ugguni aplam dñiwo, jeb ar deggošchu piħpi apfahrt staiga. Tapat teem rijeneefem rijas ugguni pee leelas strahpes ja-farga.

48. Šehtâs buhs fainneefam par to gahdaht, fa wianu faimi nedš stalkšs, nedš fuhtis ar ugguni staiga, nedš pee mahjahm ar piħpi muttê strahda. Kas to ne apdohma, un pee ugguns-grehka wainigs tohp, taps muišchâ ašchi fohdihts.

49. Weidsiht darru es šinnamu, fa es tahdu kas fawu tehwu in mahťi ne irr zeenijis, fawus preefšchneefus ne irr gohdâ turrejis, kas plihťe, šohg un blehdibu dñenn, ne maš ne warru miħleht nedš eeredseht, nedš kahdâ gohdâ zelt; un tapehž ešmu es šohohš liffumus, fa dñimts-kungs un waldneeks šhinni grahmatâ lizzis farafstiht, fa šhee, wiššeam manneem dñimts=laudim peeminnešhanâ paliftu, un ne weens ar šinnafchanu manna prahta warretu ašbildinatees. Kas tohs tiħšchi pahrfahps, tas teefšham ne taps taupihts. Bet kad wišši šcho mannu padohmu miħligi peenems, tad tas augštajs kungs in Deews ir juhs ir manni apšwehtihš.

Ka teem usraugeem in teefnefcheem labbi finnamš paliftu, ko wiini irr
šwehrejufchi, ešmu es to šwehrejchanu ſcheit flaht rakstōš lizzis eefpeest.

Papreefſch tappa ta dſeejma noſſeedata:

At Deewš, tu lehnigš Deewš,
Tu ſchehlaſtibas awotš u. t. t.

Behž tam ušrunnaja bašnizas=funğš tohš usraugus, lai tee labbi apzerre,
ko wiini ſohlifeeš in uš ko wiini ſwehrehš; tad bij winneem tohš wahrduš ittin
ſſaidri iſſazzih, kà taš mahžitajš teem preefſchâ laſſija, prohti:

Ta ſwehrejchana

Es N. N. ſwehreju preefſch ta ſwehta Deewa, manna wiſſuwalbitaja rad=
ditaja, ka es tanni kahtâ, kurrâ es eezeltš tappiſ, taiſni gribbu dſihwoht. Manna
zeeniga funga flehtis, rijas, laufuš, plawas, tif labb wehrâ nemt, kà mannaš
paſčas mantas; un ja wehl kaš mannai apfohpſchanai taps eedohtš, un kaš
pee manna zeeniga funga labbuma peederr, to gribbu es pareiji nofohpt, un wiſſu
ſſahdi aiſſargah. Tohš ſtrahdneefuš gribbu es uſſſubbinah, kawu darbu pa=
reiji un gohdigi padarriht. Ja es jeb kahtu blehdibu, ſliktu darbu un ſahdſibu no=
mannu, ſajuhtu jeb eeraugu, ka es to ne gribbu flehpt, nedš raudſiht uš raddibu in
beedribu, het to ſliktu darbu, to blehdi in to ſagli mannam zeenigam fungam
tuhlin beš kawefchanas teikt un paſazzih. Uš to ſwehreju es taggadin un ſtaſſohš
preefſch tahm azzim ta trihš weeniga Deewa, ta Lehwa, ta Dehla un ta
ſwehta Garra, ka es ſcho wiſſu zeeti un ſwehti turreht gribbu, beš wiltibas un
leekas tizzibas; in ja es ſcho ne turrehtu, tad Deewš kahtu grehfu peemeleſhš
pee mannim, un pee mannaš mantas. — Tif teefſham, kà es to gribbu darriht,
tif teefſham lai man palihdš Deewš un wiina ſwehtajš wahrduš. Amen.

Eſho ſwehrejchanu iſſazzijufchi, ſahze bašnizas funğš to dſeejmu:

Rabb tam, kaš preefſch Deewa waiga
Ne eefſch kaunahm runnahm miht :.:

Ko wiſſi, kaš flaht bija, weenâ muttê lihđš dſeedaja, un tà tappe ſchis ſwehtš
darbš beigtš.

II.

Muiſchas=likumi²

preefſch

manneem dſimtskaudim.

Škweenam Rungam peenahkaš, gahdaht, ka wiina meſchi ne tohp aplam
iſpohſtiti, ka jelle ir muhju Behznahfameem malkaš truhſimš ne uſeetu. Urri
finnamš irr, ka pee mumš Rurſemneefeem, kaš mehš auſſtâ paſaulš ſtuhri dſih=
wojam, ta malka tahta waijadſiga leeta irr, kà patti ta mihla maijite. Kà tad ne
bihtu leelš grehſš, meſchuš aplam pohſtiht, in beſprahtigi iſzirit?

² Smuku muižas likumi iespiesti Jelgavā un aptver nepaginētu, vākos iebrošētu ½
drukas loksnī oktāva formātā. Glabājas turpat, kur iepriekšējais teksts (Nr. 22016). Na=
pirskis to atzīmē 146. lp. kā Nr. 211.

§ 15. Beidsoht leekat ūcho wehrā: ja kas tilf negohdigs in Deewa aismirfīgs buhtu, tihūchi kraht un ūagt, jeb ūagtu leetu ūlehpt un pēnemt, tad tahds ar rihūstehm stipri noūohdams; in ja pats ūaimneefs tas ūaglis irr, jeb no tahs ūah-
dūibas labbi ūinnajis, bet tomehr to ūlehpis in ne maū muiūchā bildinajis: tad
winaūch ne ween rihūftu ūtrahpi zēetihs, bet arri no ūemmes nozēlts kluhst.

Ūargajtees labbi, kā juhs ūchihū paivehūeūchanas ne pahūfahpat in ūtrahpēs
in nelaimēs ne eekrihtat.

Adolph Ernst v. Grotthuß.
Smuūku=muūiūchā, ruddens=mehneūchā 1798.

III.

Lindes³

un

Birūgalles pagasta

peenahūfami

darbi un klauūiūchana.

1. ūfweenam Puūū=ūemneefam buhs weenu ūemmes wallafu no peezi
puhru=weetahm apūtrahdaht, apūeht, noplaut un noūohpt, tilf labb wafūara kā
ūeemas (jeb rudūu) laufā.

Zettortneefam buhs ūawu ūemmes wallafu no trihs puhreem, un Puūū-
zettortneefam no diwi puhru weetahm, us tahdu paūchu wihūi apūtrahdaht un
noūohpt.

2. ūūatram Puūū=ūemneefam buhs weenu ūeena wallafu, kam tūchetr-
deūmits fahūūchu garrumā un trihsdeūmits fahūūchu plattumā irr, noplaut, ūa-
ūaūiht, noūohpt, un woi ūaudūēs meūt, woi arri tanni ūūūuhni eeweūt, kas tai
plawā tas klahūafais irr. Tam arri wehl buhs zittu ūeena wallafu, ko Tazs
wallafu ūauz, prohti, kad tam pee paūchas Tazs narw jaūtrahda, tilūpat arri no-
ūohpt, kā to minnetu leelu wallafu. ūūim Tazs wallafam irr diwidēūmit peezi
fahrtis garrumā, un tilūaudū arri plattumā. ūūkal buhs winaam wehl zittu
ūeena wallafu, ko mehūjam Gabbalus ūauft, tilūpat pareiūi noūohpt, kam
peezpazmit fahūūchu garrumā un tilūaudū plattumā irr.

3. ūfweenam Zettortneefam irr ūaws ūeena wallafs, no tūchetrdeūmits
fahrtim garrumā un diwidēūmits plattumā, wehl ūaws Tazs wallafs no diwi-
deūmitpeezi fahrtim tilūpat garrumā kā plattumā, un wehl tee Gabbali no pee-
zpazmit fahrtim garrumā un plattumā jaūklauj un janokohpj.

Katram Puūū-zettortneefam buhs weenu ūeena wallafu no diwidēūmits
fahūūchu garrumā un plattumā, ohtru no diwipazmit un puūū fahrtis garrumā

³ Šis muižas tiesības stājušās spēkā 1796. g., bet Lindes mācītājs K. Šulcs tās
izdeva grāmatā vēl tikai 1805. g. kopā ar Lindes „Zaldātu jeb Rekrūtu Meslu“. Tās
iespiestas Jelgavā un aptver 20 paginētas un iebrošētas lapaspuses oktāva formātā.
Viens eksemplārs glabājas Vēstures un senatnes pētītāju biedribā Rīgā. Napirskis šo
grāmatu atzīmējis kā Nr. 255 un E. Vinkelmans (Bibliotheca Livoniae Historica²) kā
Nr. 3266 ar nepareizu gada skaitli 1765.

un plattumâ, un wehl trefchu wallafu no peezipazmit fahrtim garrumâ un plattumâ, us tahdu pašchu mihi apstrahdaht un nofohpt.

Tahs plawas, kas wehl atleef, buhs ar taffu nofohpt; ikweens fainneeks fubta pee ſcha darba diwi zilwekus us weenu deenu pee plauſchanas, un tã atkal pee faſſiſchanas tikpat diwi zilwekus us weenu deenu. Behz pabeigta darba, dabbu laudis par to tſchetri muzzas frohgu allus. Ne weenu plawu buhs wairaf ne fã weenu pašchu reiſi plaut; un ja muifchai patihktu attalu plaut, tad tas irr darrams ar darbineeſeem.

4. Tanni ſwehtdeenâs nafti rijâs ne tohp fults un ſtrahdahts pehz wezza eeradduma.

5. Pee ſuhdu= weſchanas tohp iffatram fainneefam ſaws gabhals eemeh-rohts, fo tam buhs apgahſt, un pee ſcha darba tam buhs paſcham Flaht buht; un kad pats ne ſpehj, jeb fahda geldiga aiſbildinaſchana tam irr, tad buhs winnam ſawã weetã, zittu fahdu uſtizзамu zilweku pee ſcha darba nolift. Pee ſchkip=peleſchanas wairaf ne waijaga, fa weens pats zilweks ar ſirgu no katrahm mahjahm.

6. Pee linnu paifſiſchanas tohp ikweenam fainneefam ſaws ſinnams ſwars nobohts, un tohs paſchus zilwekus, kas ſcho darbu ſtrahda, ne buhs pee nekahda zitta darba wehl lift un ſuhtht; bes ween, ja zaur fahdu agru ſalnu, pee darja darba ahtrumã fahdi zilweki buhtu waijadſigi.

7. Ikweens Deels= jeb Puſſ= ſemneeks peewedd pee Daugawas aſtonu aſchu teeſas malku, kas weena arſchina garra irr, un patti aſſ irr dewini pehdu augſta un dewini pehdu platta. Wehl tam peenahfahs, pehz muifchas waijadſibas, trihs aſchu malkas pee muifchas peedſiht; ſchis aſchu mehrs irr 4 pehdu garrumã, ſeſchu pehdu augstumã un ſeſchi plattumã.

Zettortneeks peedſennu pee Daugawas peezi, un Puſſ= zettortneeks trihs aſchu malkas, pehz ta paſcha minneta mehra; un pee muifchas iſwedd ikweens zettortneeks diwi, un kats puſſ= zettortneeks weenu aſſi malkas.

8. Kats darbineeſs iſkrauj puſſ aſſi malkas par deenu, prohti kad garras deenas un labs zekſch irraid; bet gruhtã zellã un ihjãs deenãs, iſwedd tas pats weenu aſſi eekſch trim deenahm. Schis aſchu mehrs irr: trihs pehdu gãſch, ſeſchu pehdu plats un ſeſchu pehdu augſts.

9. Ikweens Puſſ= ſemneeks dohd weenu wihru us peezi deenahm par gaddu, ikweens Zettortneeks us trihs deenahm, un Puſſ= zettortneeks us diwi deenahm par gaddu, woi gannibas un plawas raht, woi arri pehz zittahm Rungu gaitahm.

10. Katram Puſſ=ſemneefam buhs ar weenu ſirgu diwi reiſes waſſarã, un diwi reiſes ſeemas laikã ar weſumu us pilſſatu eet; tatſchu ſchee zelli nam darrami ſirgeem par pohſtu, wiſſai ſliktã laikã un gadſkahrta, jeb arri paſchã pilnã darbu laikã. Zettortneeks eet diwi reiſes, Puſſ= zettortneeks weenu reiſi par gaddu us zellu ſchahdã paſchã wihſe.

Kats Puſſ= ſemneeks lai eet trihs reiſes par gaddu ar weenu weſumu us ſudmallu; Zettortneeks eet diwi reiſes, Puſſ= zettortneeks weenu paſchu reiſi ar ſirgu us ſudmallu. Bet ja Rungem patihktu fahdu pilſſata zellu pahrtaiſiht par ſudmallas zellu, tad lai tas tã irr; bet ne ohtradi, prohti ſudmallas eefchanu par pilſſata zellu.

11. Tikpat Deelam ſemneefam, fã Zettortneefam peenahfahs if gaddus muifchai peezi mahrzinus linnu, jeb deſmit mahrzinu paſſulas par peenahfam

teefas fwarru fawehrpt, pee ka darba muiſcha tohs waijadſigus linnus jeb paſfulas dohd. Itweena kalpa-ſeewa, kaſ ne ehd ſaimneeka maiſi, dabbu 5 mahrzinus kannepu wehrpt, un wehl ſchai peenahkaſ us ſkunga maiſi, pee linnu pluhſſchanas un dahrsu raweſchanas us muiſchu nahſt; bet pee maſgaſchanas jeb buhkeſ buhſ wiſſeem ſaimneekeem pa fahrtahm weenu meitiſku ſuhtht us ſawu paſchu maiſi.

12. Pawaſſarâ, pee ploſhteem, buhſ wiſſam pagaſtam ſohpâ, tit daudſ ſauſchu doht, zif ween pee ſcha darba waijaga. Laſh waijadſigas fahrtis, prohti 5 fahrtis pee katras aſſ, buhſ katram ſaimneekam ſagahdaht. Tee ſchaggari, aires un auſchu ſohſi, kaſ ſemneekeem japeedſenn, paturr tee ploſhta laudis pehz wezza eeradduma; kraudinatajeem buhſ tohs paſchus pahrdoht, un ſtarp ploſhtneekeem ſcho naudu iſdallihht.

13. Wiſſ pagasſt ſohpâ, ſuhtha pa fahrtam, kâ lihds ſchim us weenu deenu un naſti weenu waſtineeku us Daugawas muiſchu pehz uhdens weſchanas, un Birſgallê pehz uhdens weſchanas, un kaſd waijaga pehz grahmatu ſtelleſchanas.

ſchee iſlauſſſchanas liſſkumi irr ſchinnî deenâ no mannim eezelti, ka pehz teem paſcheem zeeti buhſ turretees un darriht. Daugawas muiſchâ 1 mâ deenâ ruddena mehneſcha 1796.

ſ. Leela Gaſpaſcha v. Mengden,
pehz tehwa wahrda Plettenberg.

(ſ. w.) manna rohka un ſehgelis.

Muhſu Wiſſuſſehligais ſemmeswaldineekſ un Reifarſ lizzis un pawehlejis, ka itgaddus buhſ Rekruchtus jeb jaunus ſaldatus doht, un prohti tâ, ka no 500 wihriſſchu dwehſelehm weens tohp par farra-wihru nemts, un mannai firdeſ lohti gribbahſ ſaweem Lindes pawalſtineekeem, zif ween ſpehdama, katrâ laikâ paligâ nahſt; tad eezellu un pawehlu es ſchahdu

Saldatu jeb Rekrucht -Meſlu:

1. Teekams wehl no 500 wihreem weens patſ par ſaldatu teef nemts, tamehr dohd toſ zeenigs Rentes Rungs von Loennies pehz ſawas mihligas un rakſteem dohtas peeſohliſchanas, ſchim pagaſtam par atweegloſchanu, weenu Rekrucht, maſſadams itgaddus ſkaidrâ nauda 360 Rubbelus ſudraba naudu; un es patti dohmu atkal to ohtru ſaldatu tahdâ paſchâ wihſê, maſſadama ſkaidrâ nauda 360 ſudraba Rubbelus it gaddus.

2. Bet zaur to, ka jau daſchu reiſi ſaldatu nemſchana dubbultigi notiffuſi, un taſ tikpat muiſchai, kâ arriſan laudim wiſſai gruhti nahkaſ, kaſd tee weeni paſchi katrs to panekſ un iſmaſka; tad irr ar wiſſa pagaſta ſinnu, tâ nodohmahts us preeſſchu un nolikts. Jaw no ſcha ruddena buhſ itweenam ſaimneekam, beſ ſahdas ſtarpibaſ, itweenam frohdſineekam, kam no muiſchas ſawa ſemme irr dohta (tê ir wahzu frohdſineeki lihds ſkairami, tapehz ka ſchee Lindes ſemmi ar Lindes laudim apſohp) itweenam meſchafargam jeb arri ammatneekam, kam ſemme irr ko ſtrahdaht, itgaddus weenu pohdu fulſtitu linnu par Rekrucht- jeb Saldatu teefu nodohht muiſchâ. ſchee linni tad tohp wiſſnotal wiſſam Lindes pagaſtam par labbu pahrdohti, un no ſchahſ naudas tohp

tee divi ohtri Refruhti, kà peenahfahs pehz augstas pawehleſchanas, ismaffati kad dubbultigi Saldatuſ nemm. Bet kamehr Saldatuſ dubbultigi wehl ne nemm, tohp ta nauda par ſchahdeem linneem, wiſſat draudſei par labbu, uſ rentehm iſdohta.

3. Tapat eſ arriđjan griſſbu, ja gaddahs ſchinni draudſe kahds wihrs, kaſ pehz Saldata buhſchanas ihſti derr, ka tahdu buhs par Refruhtu nodoht. Bet tatſchu ne buhs teem 720 Rubbeleem ſudraba naudas, ko mehſ divi, prohti eſ patti un taſ zeenigs Upperata Kungs von Loennies par Refruhta meſlu no labbaſ firđs eſſam dahwinahjuſchi, zaur to juſt jeb atrauteem tapt; bet ſcho naudu buhs tad, kad wihrs teef dohts, kahdà ſinnamà uſtizzamà weetà uſ augleem iſdoht, lai ar to peeaug un wairojahs ta Lindes pagafſta Saldatu naudas-ſchfirſts.

4. Laudim buhs ſcho Saldata meſlu tiſ ilgi doht, kamehr tai Refruhſchu naudas-lahde, tiſ daudſ naudas buhs ſadſihta, ka jaw no wianas rentehm (jeb gadſſahrtigeem augleem) ween, Refruhtuſ ismaffat warr, un tiſ ko taſ tà irr, tad wairſ ne buhs ſcho meſlu doht.

5. Schee linni, kaſ tai Refruhſchu naudas-ſchfirſti nahf un peederr, tohp ſadſihti no teem beſmitneekem, no wiſſa pagafſta kohpà uſ pilſſatu weſti, un tee naudas lahdes uſraugi, ko patti draudſe warr iſmeffleetes, tohs pahrdohs par to wiſſlabaku maſſu, ko ween warr dabhuht; patti nauda, kaſ no ſcheem linneem nahf, kluhs uſ Jahneem uſ Jelgamu weſta, un taps zaur miſſigu ſianu manna zeeniga weetneeka uſ augleem iſdohta. Daugatwaſ muiſchà 8 tà deenà Seenu mehneſcha 1805.

Seela Gaſpaſcha v. Mengden,
pehz tehwa wahrda Plettenberg.

(S. w.) manna rohſta un ſehgelis.

Schee klaufſichanas- un Saldatu- meſlu liſſumi ſaderr itt taiſni ar zeenigaſ Leelmahtes wahzu preeſſchraſſtu. To apleezina

Rundrahts Schulz,
Lindes mahzitais.

IV.

Lindes un Birſgalleſ⁴

ſemneeka-

jeb Pağafſta-Teefa.

Eſ Sophia Seela Gaſpaſcha von Mengden, dſimtsmahte ſchahs Lindes un Birſgalleſ muiſchas, par labbu nodohmajufi, weenu ſemneeka-teeſu ſawà muiſchà eezelt; tad pawehlu eſ, kà weenu ne pahſſahpjamu liſſumu, ſchahs leetas kaſ te laſſamaſ:

1.

Zaur ſcho grahmatu tohp ſchi ſemneeka- jeb Pağafſta-Teefa eezelta un no-liſta. Te peederr weenſ teeſneſſis, kaſ taſ wirſneekſ, un divi beedri, kaſ lihdſ teeſa. Patſ teeſneſſis tohp no wiſſa ſaimneeku pulka uſ trim gaddeem iſmefflehts, pehz ta leelaka pulka gribbeſchanas. Tee teeſas-beedri irr: weenſ no

teem deſmitneefeem, kam pa fahrtam tai teeſas=deenā buhs Flaht buht pee teeſas; un atkal weens no teem muiſčas uſraugeem.

2.

Šhi pagaſta teeſa tohp turreta it pahrſesdeenās, paſchā Daugawas muiſchā.

3.

Šhai teeſai buhs tikpat wiſſas kildas un ſuhdſeſchanas to lauiſchu ſawā ſtarpā, tā arridsan kaſ muiſchai prett laudim jaſuhds, pehz ſawas ſapraſchanas un labbaſas firſapsinnaſchanas, kreeti iſmekleht, pahrdohmaht un pehz ta leelafa pulka padohma noſpreest. Kaſ wainigs, tohp pamahzihts jeb ar kaſdu taiſnu naudas ſtrahpi, jeb pee ſawas meeſas; bet wairaf kā 30 pahtaga fittenus ne buhs doht. Bet ja gaddahs kaſdas ſadſibas pee rijahm, flehteſhm un uſlauku, tad pehz labbas zeetas iſmekleſchanas un ar ſinnu taſdu buhs noſohdiht ar 30 ſchaggaru fitteneem.

4.

Šhai teeſai buhs ar wiſſu ſpehku uſ to raudiſiht un par to gahdaht, ka itweens ſemneeks ſawus peenahamūs darbus un flauſiſchanu pareiſi paſtrahda; ka ſaimneeki ſawas mahjas uſtizzigi ſtrahdajoht pareiſi kōhpj un labbi walda, un wiſſu ſawu pagaſtu un flauſiſchanu, kaſ teem muiſchai jadohd un jadarra, gohdam un pareiſi dohd un darra. Tikpat arridsan buhs ſchai teeſai uſ kalpa wiſreem un wiſſeem gahjeem labbi luhkoht un tohs paſchus peeſpeest uſ tikkuſchu ſtrahdaſchanu un paſlauſigu buhſchanu prett ſaweem ſaimneefeem.

Tālihds arridsan buhs wiſſeem teeſas wiſreem, muiſčas uſraugeem un deſmitneefeem itt ſtipri uſ to raudiſiht un zeeti par to gahdaht, ka ne weens ſemneeks ſawu mantu aplam tehrſedams iſſchkehrde un iſgaiſina, lai buhtu trohgōs jeb pee ſchihdeem, un nedſ labbiu nedſ lohpus, jeb zittu kaſdu mantu ar ſchahdu ſinnu iſmaina, woi kīhlam nodohd, woi arri pahr rohbeſcheem pahrdohd.

5.

Kad kaſds ſaimneeks nomirſt kam behrnu newaid, un winna atraitne laulibas gaddōs wairs naw, tad buhs ſchai teeſai to tuwaku raddu ta nelaiſa ſaimneeka, ja taſ zittadi ſcha gohda zeenigs irr, ſchahdās mahjās par ſaimneeku eezelt; un kad taſda gohdiga raddineeka naw, tad buhs zittu gohdigu wiſru, kaſ par ſaimneeku labbi derr, no wiſſa pagaſta iſmekleht, un to paſchu te par ſaimneeku likt. Ta nelaiſa ſaimneeka mantas tohp pehz taiſnibas iſſpreeſtas, muiſčas parradi wiſſai papreeſch iſlihdsinati, tad ir zitti parradi iſmaſſati; atraitne dabbu tad ſawu dalku jeb meitas puhru, ko ta no ſaweem wezakeem lihds atneſſuſi, ar treſcha dalka augleem; un kaſ tad wehl atleek, peederr pee paſchahm mahjahm un tohp tam jaunam ſaimneekam nodohs, kā weena paleekama un ſchahm mahjahm peederrama manta. Bet kad tik daudſ parradu irr, ka wiſſai ne ſpehj maſſaht ar ta nelaiſa mantahm, tad ir patti ſaimneeze ſawu meitas-

* Sis muižas tiesības iespiestas Jelgavā 1805. g. un aptver 24 paginētas un iebrošētas lapaspuses oktāva formātā; pārspiests pēc eksemplāra, kas glabājas Vēstures un senatnes pētītāju biedrībā Rīgā. Napīrskis savā Erste Fortsetzung des Chronologischen Conspect's atzīmējis šo grāmatu 36. lp. kā Nr. 549.

puhru ne warr pagehrecht; fewiſchki kad ſchi kahbus gaddus par ſaimneezi bijuſi, irr arridſan palihdſejufi iſſchkehrdeht.

6.

Ja kahda atraitne paleef ar fihteem behrneem, kas ne grihb jeb ne warr ohtrâ laulibâ dohteſ, tad buhs ſchai teeſai arridſan kahdu labbu uſtizzanu wihru par Pehrminderu liſt, kas ſchahs mahjas behrneem par labbu kohpj un walda, tiſ ilgi, kamehr wezzakais dehlſ jeb meita eekſch teem gaddeem naht, ka tee pajchi warr ſawas mahjas uſnemt. Tad tohs buhs eeliſt ſawâ tehwiſchâ, ja tee zittadi lihds ſchim tâ irr dſihwojuſchi un iſturrejuſchees, ka tee warr mahjas kohpt un waldiht. Tatſchu buhs tai meitai ta nelaiſa ſaimneeka, kad tai wehl kahds jaunakais brahlis irr, tam paſcham tahs mahjas tuhdaſ atdoht, tiſ fo tas pilnigu wihru fahrtâ jaw flujs un par ſaimneeku derr; bet papreeſch wajaga wiſſeem zitteem behrneem tiſpat kâ mahte, ſawu eemantoſchanas dalku pehz taiſnibas dabhuht. Labſ pehrminders, kas tſchetri lihds peezi gaddus ſchahs mahjas irr turrejis, dabbu par maſſu ſawa puhlina, ſeſtu dalku no tahm leetahm un mantahm, kas wehl atleef un pahrafi pelniti un ſagahdati irr, pahr tahm mantahm, kas pee ſchahm mahjahm ihſti peederr. Tahdam pehrminderam, kas deſmit lihds peezipazmit gaddus ſchahdâs mahjâs labbi dſihwojis un tahs kohpis, teeſai buhs treſchu dalku atdoht; prohti treſchu dalku no wiſſahm leetahm, kas wairaf irr pahr tahm mantahm, kas ihſti pee ſchahm mahjahm peederr.

7.

Tahds ſaimneeks, kas dehl nelabbas dſihwoſchanas un grehzigas buhſchanas, woi dſchreis, flinks, prettineeks, iſſchkehrdetais, jeb kahds blehdis, netaiſns un neſchſihſts buhdams, jaw daſchu reiſi mahzihts flujs fluſſumâ, gan arri kaunu redſejis wiſſeem dſirdoht preekſch teeſas galda, un kas ſaimneeka gohda ne irr wairſ zeeniſ; tahdu netiklu buhs wiſſai teeſai kohpâ no winna ſemmes un mahjahm iſmeſt; wiſſu winna nabbadſibu buhs pehz taiſnibas ſpreeft, winna paradus lihdsinohht, un kad tam behrnu naw pehz tahs 6-tas nodalkas, un kad behrni tam irr, pehz 5-tas nodalkas darriht.

8.

Kad kahds ſaimneeks nelabbi turrahs un dſihwo un ſawas mahjas ne kohp, tad buhs papreeſch deſmitneekam winnu mahziht un uſſkubinahht. Kad winſch ne labbojahs, tad preekſch paſcha teeſas galda winnu buhs mahziht, paſkubbinahht un nodroudeht; kad winſch ir to ne zeeni, tad buhs winnu pamahziht un ſohdiht un treſchâ reiſe, kad wehl ne flavta, winnu gluſchi iſmeſt no ſemmes.

9.

Kad kahdu ſaimneeku no ſemmes ſweeſch, tad ar winna mantahm tâ buhs darriht:

a.) Paſchaj teeſai buhs lihds ar ſaweem teeſas liſſumeem uſ ſchahdahm mahjahm dohteſ un turpat teeſu turreht un wiſſas mantas un padohmu tepai, kâ ſinnadama beſ bailehm un pehz taiſnibas ſpreeft.

b.) Wiſſas mantas ittin pehz ſchahs ſpreeſchanas buhs ta jauna ſaimneefa rohfās nodoht.

c.) Zrr tas jauns ſaimneefs kahds dehls jeb ſnohts no ta wezza, tad winnam lihds ar to tehwiſchtu ir tehwa parradi ittin pehz ſpreeſchanas tohp lihds uſwehleti. Pappreeſch buhs wiſſai ſaimi ſawu lohni un algu iſmakfaht, kas jadarra tuhdaſ pirmā ruddeni. Tad tohp muiſchas parradi iſlihdſinati un bei-
dſoht ir zitti parradneefi. Krohgu- un ſchihdu-parradi, kas kà negohda parradi uſſfattijami, tohp ar treſchu daklu jaw deldeti.

10.

Zrr tas jauns ſaimneefs no ſweſchas zilts, tad buhs ta wezza ſaimneefa mantas gan ſpreeſt un parradus pareiſi makfaht, tà kà jaw minnehts, bet tatſchu buhs jaunam ſaimneefam par uſſkubbinaschanu un paligu te ſchahdā ſinnā darriht:

a.) Tikpat muiſcha, kà arri wiſſi zitti parradneefi, lai pagaida trihs gaddus lihds kamehr tee makfati tohp, (bet tatſchu no ſaimes parradeem buhs tuhdaſ pirmā ruddeni ſchliſtitees).

b.) Kad jauns ſaimneefs no teem lohpeem, kas tam lihds ar wiſſahm mahjahm nodohti, atkal jaunus lohpius irr peeaudſinajees, tahdā wiſſe, kà tas no teem paſcheem atkal auglus warr zerreht, tad buhs winnam ruddeni bes kahdeem eemeſleem tohs lohpus, kas no wezza ſaimneefa wehl pee ſchahm mahjahm peederr, kad tee no teeſas no jauna pahrraudſiti un ſpreeſti tappuſchi, us tirgu pahrdohht, woi arri patſ tohs warr paturreht.

c.) Kad patſ ſchohs lohpus paturr, tad winnam arri buhs tuhdaſ to naudu iſmakfaht tà kà us tirgu makfā. Sa wiſſch eedrohſchinatohs kahdu lohpu ſlehpt jeb noſaudeht, tad teeſai buhs winnu noſohdiht kà besdeewigu ſaglu; kad ohtrā reiſe tahdu wiltibu darra (lai Deews paſarga) tad winnu buhs preeſch teeſas ar 15 ſchaggaru ſitteneem graiſiht, un treſchā reiſe buhs winnu no mahjahm iſdſiht.

d.) Ta nauda par ſcheem lohpeem tohp pehz tahs parradu grahmataſ us tahdu wiſſi iſmakfata, kà 9-tā nodaklā ſazzihhts ſkuiſ.

e.) Tas jaunais ſaimneefs galwo, pehz tahs pirmejas ſpreeſchanas, par teem lohpeem, kas tam lihds ar tahm mahjahm nodohti, kamehr trihs gaddi pagallam, kurrā laiſā tam buhs jaunu pulku ſew ſagahdatees. No ſcha laiſa tas ne par teem parradeem ta wezza ſaimneefa wairſ galwo, nedſ am arri ilgafi wehl kahds labbums no teem lohpeem ta wezza ſaimneefa warr buht; tapēhz ſchohs uſraſtitus lohpus ruddeni buhs pahrdohht, tà kà jaw pirmit ſazzihhts.

11.

Bet ja zaur kahdu nelaimi, jeb zittu kahdu neſtundu, ſchis jeb tas ſaimneefs parradōs tiktū, tad buhs teem minneteem lauſchu preeſchneefeeem, zil ween ſpehdami, to parradneefu paſkubbinahht un peeſpeeſt, lai no parradeem atſwabbinajahs, un kad tikkai mahjas zaur to ne eet bohjā, tad buhs par to gahdaht; ka ſchahds ſaimneefs us ilgafu laiſu parradus ne krahj, kà tikkai us weenu gaddu. Naudu ne buhs ilgafi kà tikkai us diwi gaddeem, us parradu ne nemt, nedſ iſdohht.

12.

Beidsoht es peefohdinaju wiffai teefai, wiffnotal apdohmigu prahdigu buh-
ſchanu, taiſnibu un laipnibu, ſewiſchli pee fatras teeſaſchanas un ſpreeſchanas,
un arri eefſch tahdahm leetahm un notiffumeem, fo ne warreju papreeſch ſin-
nahſt un kaſ ſche naw minneti.

13.

Sawam Lindes un Birsgalles pagastam par labbu un atweegloſchanu efmu
es weenu Maggaſinu no 300 puhru rudſeem eetaiſijufi, un wiffai draudſei dah-
winajufi. To paſchu nodohmu es teem minneteem lauſchu preeſchneefceem, lai
tee wiffam pagastam par labbu ſchahdâ wiſſe ar to paſchu darra:

Prohti: kad kahdam ſemneefam maiſes jeb ſehklas patecfi waijaga, fo
papreeſch zeeti buhs ismekleht, tad no ſcheem 300 puhreem rudſu buhs tahdam
tiſ daudſ doht, zif tam ihſti waijaga; bet tad arri buhs wiſſeem lauſchu preeſch-
neefceem weenlihdſi par to gahdaht, fo taſ parradneefſ, tuhdaſ no pirmas plau-
ſchanas ar puſſeezinu augleem no puhra, kaſ Maggaſinam par labbu nahſt, ſawu
parradu atlihdſina.

14.

Ta nauda, fo es arridſan ſawam pagastam efmu noſchkinkejuſi, efmu es
lauſchu preeſchneefam, pehz taiſnas walſoſchanas, ar ſchahdu ſinnu rohtâs de-
wis: prohti, kad kahdam ſaimneefam ſirga waijaga, fo papreeſch labbi buhs is-
mekleht un ſtaidri parahdiht, tad no ſchahs naudas tahdam buhs doht zif te wai-
jaga; bet tad arri luhſoht un gahdaht buhs, ka wiaſch zif ſpehdams drihſ at-
makſa ſawu parradu, un prohti ar gadsſahrtigeem augleem, kaſ ir diwi mahrfi
jeb ſchetri wehrdini no dahldera par gaddu. Schee naudas augli tohp tai nau-
das-lahde eelifti; tiſpat arri ta nauda, kaſ nebehndneefam ja makſa, fo ſauz
ſtrahpes-nauda. Bet ja kahdâ gruhtâ ſehrgas-laiſâ un gaddâ naudas-ſchfirſtſ
ne peetiftu laudim ſirgus pirft, tad patappinahſ taſ zeenigs Rentes-Rungs to
naudu, kaſ wehl waijaga. Bet tapehz ka taſ zeenigs Rentes-Rungs ſcho naudu
bes augleem dohd, tad ne ween us tahdu wiſſi kâ 7-tâ nodallâ ſtahtihſ tappiſ,
parradus buhs ſreeti ſabſiht, bet arridſan, ja kahds ſaimneefſ gan Rentes-
Rungam, gan naudas-ſchfirſtam parradâ buhtu, tad atdohſchanas-laiſâ Winnu,
prohti Rentes-Rungu, par treſchu dalku papreeſch buhs islihdſinaht, ne ka
naudas ſchfirſtu. Daugawas muiſcha 8-tâ deenâ Seena mehneſchâ 1805.

S. Deela Gaſpaſcha v. Mengden,
pehz tehwa wahrda Plettenberg.

(S. w.) manna rohſa un ſehgelis.

Schee teeſas-liſſumi ſaderr itt taiſni ar zeenigâs Deelmahtes mahzu preeſch-
raſſtu. To apleezina

Rundrahts Schulz,
Lindes mahjitais.

V.

Liffumi^s

preefšch Woormes Laudim

no

winau Dsimts-Kunga

Rahrlis Brincken.

1806.

1.

Tohs Teefneekus, kas tiffai no Dsimtskunga šawâ Gohda-Ammata warr eezelti tapt, buhs iffatrs augstâ Gohdâ turreht.

2.

Iffefdeenâ ſheem Muiſchâ tohpâ janahf.

3.

Winneem buhs ſawu ihpaſchu Iſtabu buht, un weenam no teem waijag to Atflehgu pee ſetwim nemt.

4.

Tee Teefneeki ween warr noſpreeft, kam Strahpes jazeefch.

5.

Teem Teefneefeem buhs pee wiſſahm Buhweſchanaſ Pahdohmu Spreefſchanahm Flaht buht.

6.

ſheem ari janopreeſch, kam maiji warr us Aldohſchānu doht.

7.

Kad, jeb zeenigs Arrenderater-Kungs, jeb Muiſchas-Kungs, jeb tee Waggari, teem Dsimtslaudim wairaf darbus, fâ teem peenahfahs un ſchinni Grahmatâ preefſchraſtiti irr, uſlikt un Waktu wairoht grihb, tad tif labb teem Saimneefeem fâ arridsjan teem Kalpeem pee teem Teefneefeem ſuhdſeht waijag. ſheem buhs tad par Taiſnibu to iſmefleht.

Iffatram Saimneekam weenu Keefchu no peejahm Buhra-Weetahm, tif labbi Seemas-Rabbibu, fâ Waſſarajus, Muiſchas Druwai ja-apſtrahda. Bez tam tohp tee Dihki no wiſſeem Dsimtslaudim us ſcho Wiſſi apſtrahdati, prohti:

- 1) Butter-Dihkis trihs gaddus weens pehz ohtra.
- 2) Pohrlaufas- un Dumpes-Dihkis tapat.
- 3) Krohga-ſehtas-, Iſdegga- un Mundſihres-Dihkis tapat.

^s Vormes muižas likumi iespiesti 1806. g. un aptver 1 nepaginētu, vākos neiebrošētu drukas loksnī kvarta formātā. Glabājas turpat, kur iepriekšējais teksts. Napirskis savā Chronologischer Conspect der Lett. Literatur to atzīmējis 163. lp. kā Nr. 267.

4) Weidsjocht abbi Kanneekes-Dihki arridsjan tapat.

Zahs Dihku mallas ne drihst usplehtas tapt.

Ikkatram Saimneekam waijag jawu no Rewiser-Kunga eemehrotu Muischas Seenu-Keeschu noplaut un Kujjäs mest.

Ikkatram Saimneekam eeksch diwi Neddelahm weenu Darbineeku ar Sirgu un weenu Meiti Darbôs jajuht irraid; bet no Schildereem tohp weenâ Neddelâ weens Darbineeks bes Sirgu, Sudmallâ un ohtrâ Neddelâ weens Darbineeks ar Sirgu preeksch Muischas-Darbeem fuhthits; tà arridsjan Mescha Kristapam weenu Meiti us Basnijas-Kungu Muischu darbôs jajuht irraid.

Ikkatram Saimneekam waijag ap Kulschanas Laifu weenu walkas Kuhleju fuhthit, bet tam, kas Rihjineeku fuhthit, tam tas walkas Kuhlejs atlaifts irr.

To Suhdu wisseem Saimneekem jaiswedd irraid.

Wisseem Saimneekem diwisintas un astondeemit Affis frittuscha Malka no septinahm pehdahm Augstumâ, Garrumâ un Plattumâ, un diwisintas feschdesmit feschas Affis frittuscha Malka no feschahm Behdahm Augstumâ, Garrumâ un Plattumâ, japewedd irraid. Tapat arridsjan waijag winneem Smiltis un Swirgsdes pee Steegelu Zepfa peewest.

Ikkatram Saimneekam waijag weenu Affi Belmu no feschahm Behdahm Augstumâ, Garrumâ un Plattumâ uszehrt un peewest; bet par to waijag zeznigam Arrendater-Kungam ikkatram feschus Cefferus par Affi aismalfacht.

Pee Brandwihna-Dedfeschanu waijag diwi Saimneekem ikkatrâ Neddelâ diwi Darbineekus bes Sirgu tit ilgi fuhthit, kamehr dedsinahts tohp.

Us dischu Muischu tohp Knakti no weena Saimneeka pehz Rahrtaš weens Waktineeks fuhthits, fam Sauli lezzoht attal Darbôs ja-eet.

Swehtdeenâ paleek diwi Waktineeki dischâ Muischâ, furreem Birmdeenâ Sauli lezzoht attal Darbôs jaet.

Wisseem Saimneekem waijag preeksch Mescha-Kungu to waijadſigu Malku peewest.

Teem Saimneekem ne buhs ar zittu ne fo, tà ar Brandwihnu, Dabbibu, Linnu un Sweestu Pilsjatôs fuhthiteem tapt, un ne tahlak fa lihds Zelgawu un Leepaju. Salmu, Seenu un Malku ne buhs Sweeschineekem isdohti tapt.

Ikkatram Saimneekam buhs bes Makju Skurſtinu usmuhretu dabbuht; bet tohs nededsinatús Steegelus winnam pascham jaskappe.

Pee Buhweschahanam ween buhs teem Saimneekem Leezineekus doht, un tad teem Leeſneekem to janospreeſch.

Zahs Kalpu-Seewas nahf tad par paligu, kad no Darbineekem fo noplauts irraid. Tapat arridsjan winnahm pee Bleeku, pee Masgafchanu un pee Dahrja-Kaweschanu Darbôs janahf irraid, furrâ Laifâ winnas no Muischas ehdinatas tohp.

Ikkatrai Saimneezei waijag preeksch Muischu tſhetrus Mahrzinus Linnu, un ikkatrai Kalpa-Seewai waijag desmit Mahrzinus rupju, jeb peezus Mahrzinus ſmalku Pakulu, jeb trihs Mahrzinus Linnu fawehrpt; bet tit labbi Linnu tà Pakulu tohp winnahm no Muischas eedohti.

Ta Steegeku=Darvas= un Brandwihna=Dedfinafhana, tā arriđsan ta Waffa, ne buhs wairota tapt, bet tā palikt, tā lihds ūhim laikam bijis. Prohti:

Tee Brandwihna=Katli, turros taggadin Brandwihns dedfinahs tohp, ne buhs nei leelafi, nei wairoti tapt.

VI.

Teeſasliikumi.^o

Teeſa un liikumi,

ko eš ſaweem

Laudim

eezeeku.

1.

Teem ſemneeeem, ſas pee ūhahs muuſahas peederr, no ſaweem paſcheem: laudim ihpaſcha teeſa buhs buht. Ūhai teeſai wiſſas rohbeſchu=ſtrihdes, wiſſas maſas pahrfahpſchanas un zittas kildas ſtarp ūho pagastu laudim iſſchert un apſtrahpeht buhs. Ūhai teeſai buhs ir us to raudſiht, ta iſſatrs ſainneefs ſawu mahjas=buſchhanu pareiſi apfohpj un ta wiſſi ūho pagastu laudis ūcheem taggad eezelteem liikumeem paſflauſa.

2.

Peē ūhahs teeſas peederrehs tas teeſneefs un teeſas ſpreedeji, turros eš pats par teeſas=wihreem zelſchu, un ir no ūha ammata atmettiſchu, ja wiiani pareiſi un gohđigi ne iſturreeſs.

3.

Nedj muuſchastungs, jeb zits ſahds muuſchas uſraugs, nedj ta ſemneefa=teeſa weenu no teem teeſas=wihreem, pee meeſas ſtrahpeht warr, un buhtu winſch jau atlaiſts no ſawa ammata, ſlimmibas jeb wezzuma dehl. To pee maſahm wainahm buhs teeſas=wihrām ſohđitam tapt no wiiana teeſas beedreem ar nau=daſ=ſtrahpi, jeb ar zeetumu pee maiſes un uhdens. Bet ſinnams, ja ſahds no ūcheem teeſas=wihreem ſahda leela noſeeguma dehl no ammata nozeltis buhtu, tad arri tahds tā zitti ſemneeki ſtrahpehtis taps, un iſſatra leela grehſa dehl taps ir ūchee teeſas=wihiri, tā wiſſi zitti laudis muuſchneeku= jeb pilſkunga teeſai nodohiti.

Tā tā teem teeſas=wihreem, tā ir teem waggareem un jahtneeſeem buhs ſohđiteem tapt.

^o Šie Tiesas likumi iespiesti ar parallēlu vācu oriģinālu un latviešu tulkojumu; aptver 19 paginētas un vākos iesietas lapaspuses oktāva formātā bez iespieduma vietas un gada; glabājas Vēstures un senatnes pētītāju biedrībā Rīgā. Napirskis jau 1828. g. nav vairs zinājis, kas un kad izdevis šīs muižas tiesības, kāpēc atzīmējis tās sava darba pielikumā 243. lp. kā Nr. 184. No tā jāsecina, ka šie Tiesas likumi izdoti jau 18. g. s. Nevar būt nekādu šaubu, ka šīs tiesību avots attiecas uz Kurzemi, jo Vidzemē nebija 3. pantā minētās pilskunga tiesas. Spriežot pēc citām valodas īpatnībām (piem., riežas vietā valaka, vakas vietā pagasts — § 4), apskatāmā likumu grāmata bij spēkā kādā no Daugavmalas pagastiem.

4.

Ja tam teefneffam fawas mahjas buhtu, tad winſch muifchas=laufka wal-lakus ne ſtrahdahs, winſch darbneefu ne ſuhtihſ, ir pagafstu ne dohs, un wehl no mannim 10 dahlerus par gaddu dabbuhſ, bet wiſſas leezibas un wiſſas zella=iſeeſchanas irr wiinnam japalihdi. Ta ikfatrs no teem teeſas=ſpreedejeem, ſam til pat ka zitteem ſaimneefeem jalklauſa, deſmit dahlerus par gaddu dabbuhſ.

5.

Teefneffam in diwi teeſas=ſpreedejeem ikſesdeenas pehz puſſdeenas.
Muifchâ jaſanahl, ka wiinni ikfatram teeſu isdohtu, wiſſu islihdſinatu un wiſſu isſchirtu, ſas jaislihdſinajams un ſas jaisſchirrams; ka wianni meens ohtram teiftu un ſtahſtitu, kâ tee ſaimneeki dihwu un ſahda wiannu mahjas-turreſchana irraid, jeb ir tadehl ſanahktu, ka wianni ſawâ ſarpâ ſarunnatohs no teem darbeem, ſas par leezibu ſtrahdajami un no tahm zella=iſeeſchanahm, jeb ir tadehl, ka wiinneem no muifchas tahs pawehleſchanas ſinnamas kluhtu, tâ ka wiinni no tahm ir laudim ſiannu dohtu un wiſſus darbus, ka ir wiſſas iſeeſchanas pareiſi un pehz taiſnibas eedallitu. Schi teeſa ir zittâ deenâ ſanahſs, ja ſas pehz wiinnas padohma waijadſigs, jeb kad ſas no muifchas pawehlehts kluhs.

6.

Tâ kâ tahs pahrfahpſchanas, tâ ir tahs ſtrahpes buhs, ko ſchi teeſa ſpreedihs. Tahs tad buhs: noluhgſchanas preekſch teeſas, rohſas-butſchoſchanas, tam, ſam pahri darrihts, zeetums pee maiſes un pee uhdens, ſitteeni ar teewu kohfu, jeb ar plennizi, jeb ir behrnu rihtſtes.

7.

Tam wainigam wehl ne buhs notift pehz tahs jau noſpreeſtas teeſas, pirms ſas mannim, jeb ja es mahjâs ne buhtu, mannam tapehz eezeltam augſtakam usraugam, par apſtſprinaſchannu iſteikſs irraid; kautſchu gan ſchis usraugs tahdu jau ſpreeſtu ſtrahpi ativeegloht warr. tad ſas tomehr wiinna wallâ ne ſtahw wehl leelaku un bahrgaku teeſu ſpreeſt.

8.

Teem muifchas=usraugeem, lai birhtu muifchas=fungs, junkuris, ſkrihweris, teeſneffis, jeb waggari un jahneeki, buhs teem pee muifchas=darba ſtelleteem darbneefeem, til lab teem wihrifchkeem, kâ ir teem feewiſchkeem, teem leezineeteem pee muifchas jeb ſemneefu darbeem, teem muifchas jeb ſemneefu ganneem, laufku= jeb meſchu=ſargeem, pee atraſta palaiſkuma un ſlinkuma ne wairak kâ peezi ſitteenus ar teewu kohfu doht; bet ja tahds ſchahdâ wiſſe ſtrahpehts ar wahrdeem jeb darbeem jo prohjam negohdigi iſturretohs, jeb tanni paſchâ nedelâ atkal wehl apwainotohs, tad ne buhs ne weenam no ſcheem minneteem usraugeem wiannu wairs fiſt, nedj ſtrahpeht, bet ſchahdu wainigu tuhbal zeetumâ janemt un no ſemneefu=teeſas liſt teeſahſt un ſtrahpeht.

9.

Zitta funga teeſâ ſahdu darbu ſtrahdadami, jeb us zellu buhdami, buhs tam usraugam ſawus laudis jo bahrgi pahrmahziht, ja tee gohdigi ne turretohs,

un tahdai pahrmahziſchanaſ buhs us weetas notift, bes wiſſas laika 'fawefchanaſ. Tam uſtraugam buhs tadehl ar weenu teeſas-ſpreedeju, tam arriſan lihds jaeet, to wainigu pahrmahziht; tomehr allaſch ar to ſianu, ka tas pahreeku bahrgi ſtrahpehts ſcho uſtraugu atkal preeſch tahs ſemneeku teeſas apſuhdſeht warr.

10.

Tam teeſneſſam ar teem teeſas-ſpreedejeem par iſweena ſaimneeka mahjaſ-un lauku-koſpſchanaſ jaatbild, un tadehl teem arri ta 'brihwefſtiba irr, wiſſas mahjaſ un ſehtas, iſkurrâ laikâ pahrraudſiht, un ja tas gadditoſs, ka tahds ſaimneekſ ſawas ehſas, plawas, dahrſus un laufus, ſawus ſirguſ un lohpus pareiſi ne koſptu, ſaweem ſaimes laudim to weenahſam u ehdeenu, algu un abgehrbju nedohtu, jeb ſawu labbibas-ſrahjumu tà iſſchſehrdetu, ka tam muiſchâ buhtu parradus jataiſa, tad ſchim teeſneſſam jeb teeſas-ſpriedejam, kaſ tahdu netiſlibu atrohn, weenahſahs ſchahdu ſaimneeku pirmu reiſi ar wahrdeem no-raht un pamahziht; ohtru reiſi wianu preeſch wiſſas ſemneeku-teeſas apſuhdſeht, fur wianu tad pehz taiſnibas waijaga pahrmahziht; un kad tomehr wehl ne-tahda labboſchana ne taptu redſeta, bet ta mahjaſ-weeta warretu pohſtâ eet, tad buhs tai ſemneeku-teeſai wiſſus pagafſta ſaimneekus koſpâ ſaaizinaht, teem to wianu parahdiht, ſapehz tahds negants ſaimneekſ no mahjahm iſmettamſ irr, un tad buhs tam par ſaimneeku tapt, fo tas wiſſleelafais pulks no ſcheem ſa-nahtuſcheem ſaimneefeem par tahdu grihb eezelt.

11.

Bet ja tas notiftu, ka tomehr, raddibas jeb draudſibas dehl, kahds neleetis un ſlints par ſaimneeku eezelts buhtu, tad buhs no ſchi laika wiſſeem ſaimneefeem, til labbi fâ arri tam teeſneſſam, un teem teeſas-ſpreedejeem, ta pohſtâ gahjuſcha ſaimneeka weeta, par leezibu flauſiht, un arriſan tahs truhſdamas leetas, kaſ pee mahju-turreſchanaſ waijadſigas, no ſawas paſchas mantas un no ſawas nardas zaur weenlihdjigu iſdalliſchanaſ atkal peegahdaht. Bet tahda ſaimneeka nihtſchana iſſargama irr, kad wiſſi ſaimneeki zits zitta dſihwoſchana uſluhko, un iſſatra pamannita ſlintoſchana un negahdiba teem teeſas-wihreem tuhдалиht iſteiz.

12.

Buhtu tahds iſmeſts ſaimneekſ wiſſus parradus iſlihdſinajis un wiſſu to atdewis, kaſ pee mahjaſ-uſturreſchanaſ peederr un kaſ lihds plaujamu-laiſkam waijadſigs irraid, un wianam nu wehl kaſ atliktu, tad tas wianam peederr, un ar ſcho ſawu mantu warr wiſſch darriht fo grihbendamſ.

13.

ſapehz ir no arramu-laiſa eeſahfuma lihds nobeigtam plaujamu-laiſkam ne fluhſ nekahdas leezibas no muiſchas pee ihpaſcheem lauka darbeem nedſ pee buhwefchanaſ dſihtas; ja ne zaur ugguni, wehtru, uhdens pluhdeem jeb zittu fahdu nelaimi, ahtru paligu waijadſetu.

14.

Ta buhwefchana un iſlahpiſchana pee ſemneeku mahjahm fâ arri ta peeweſchana to leetu, kaſ pee buhwefchanaſ muiſchâ un ſehtas waijadſigas irr, paleet pehz wezzeem liſſumeem leezibas darbi; tomehr buhs teeſneſſam un teem teeſas-

ſpreedejeem us to raudſiht, ka ſchahs peewefchanas ſeemaszells-laikâ apgahd-
tas tohp.

15.

Bet ja tomehr 'fahds muifchas-kungs jeb zits usraugs fahdu leezibu pee
muifchas buhwefchanas jeb ihpafcha laulka darba dſihtu, tad ſemneefu-teeſai pee-
nahkajs, mannim, jeb ja es pats ſweſchâ ſemmê buhtu, mannam weetneefam,
ſcho pawehleſchanu ſinnamu darriht, un tif ilgi pagaidiht, famehr zitta ſinna buhs.

16.

Teem teeſas-ſpreedejeem buhs tahs, winaeem tuwumâ buhdamas ſemneefu-
un meſchuſargu-mahjas eefſch ſawas ihpafchas usraudiſchanas nemt. Sa nu
fahds eefſch ſchahm mahjahm ſlims 'fluhtu, tad buhs winnam no tam muifchâ
ſinnu doht. Tâ buhs teem teeſas-ſpreedejeem ir us to raudſiht, ka 'faimini mams
pee rohbeſcheem ſfahdes ne darra. Teeſneſſam buhs, isdewigâ laikâ, wiſſas mahju-
weetas, wiſſus meſchus, un wiſſu to pahrraudſiht, kas muifchaj un pagastam
peederr.

17.

Tai ſemneefu-teeſai wehl peenahkajs gahdaht:

- 1) par bahrineem, ka winnu mantas pareiji un labbi glabbatas irr.
- 2) par behrnu mahziſchanas.
- 3) par zellu un tiltu taiſiſchanas.
- 4) par ſagahdaſchanu un pawehletu waldiſchenu tahs magajihnes labbibas
un refruhtu naudas, 'ka dehl muifcha to ſemmi dohs.

18.

Bet ja tomehr rahditohs, ka ſcheem liſkumeem fahds truhtums buhtu, tad
tas manâ wallâ ſtahwehs, ſchohs ſchim pagastam dohtus liſkumus atpafal nemt,
jeb zittus eezelt.

Verordnung,
die ich für meine
Bauerschaft
hiemit festsetze.

1.

Diese Bauerschaft soll eine Gerichtsbarkeit aus ihren Mitteln haben,
die im ganzen Gebiete alle Grenz- und andere Streitigkeiten der Bauern
entscheiden, alle kleine Verbrechen derselben bestrafen, auf gute Wirth-
schaft der Wirthe sehen, und überhaupt für die Aufrechthaltung dieser
Verordnung verantwortlich seyn soll.

2.

Diese Gerichtsbarkeit soll aus dem jedesmaligen Rechtsfinder und
aus Beysitzern oder Rechtssprechern bestehen, die nur ich allein zu er-
nennen und abzusetzen mir vorbehalte.

3.

Diese Richter sind, so lange sie diesen Dienst bekleiden, unter kei-
nem Vorwande von den Wirthschafts-Beamten oder von dem Bauer-

Gerichte mit Leibesstrafe zu belegen; können daher bey geringfügigen Verbrechen bloß von ihren Mit-Richtern und zwar nur zur Geldstrafe oder zum Arrest bey Wasser und Brod verurtheilet werden. Bey wichtigern Verbrechen aber gehören sie, wie alle Unterthanen vor das Patrimonial- oder Hauptmanns-Gericht. Dieser den Richtern zugestandene Vorzug bleibt ihnen Zeitlebens, wenn sie nemlich Alters- oder Kränklichkeit halber vom Dienste entlassen sind; sollten sie aber wegen eines Verbrechens vom Dienste abgesetzt seyn, so sind sie dieses Vorzuges verlustig. Die Waggers und Schildreuter genießen in Ansehung der Strafen gleiche Vorzüge mit den Bauer-Richtern.

4.

Wenn der Rechtsfinder ein Gesinde hat, so sind ihm die Hofes-Ree-schen, die Arbeiter im Hofe und die Wacke erlassen, und er bekömmt ausserdem jährlich 10 Thaler von mir; dagegen aber thut er alle Leeziben und Fuhren, gleich den anderen Wirthen. Die übrigen Richter, die als Wirthe ihren vollen Gehorch leisten müssen, bekommen ein jeder jährlich 10 Thaler von mir.

5.

Der Rechtsfinder und 2 Rechtssprecher versammeln sich gewöhnlich alle Sonnabend Nachmittags im Hofe,⁷ theils um die etwanige Rechtshändel zu entscheiden, theils um sich über die Wirthschaft der Wirthe Mittheilungen zu machen, und theils auch, um wegen etwaniger Fuhren und anderer Leeziben, die Befehle des Hofes entgegen zu nehmen, sich darüber zu berathen und eine gleichmässige Repartition zu beschliessen. Bey ausserordentlichen Vorfällen kommt das ganze Bauer-Gericht aus eigner Bewegung, oder auf Befehl des Hofes, auch ausser dem Sonnabend zusammen.

6.

Die Strafen, die dies Bauer-Gericht auferlegen kann, sollen nach Verhältniss der Vergehungen in folgenden Abstufungen bestehen, als: in Abbitte vor Gericht nebst Händekuss dem Beleidigten, in Geldstrafe, in Arrest bey Wasser und Brod, in Stockschlägen, in Hieben mit der sogenannten Plennitz und in Kinderruthen.

7.

Kein Urtheil dieses Bauer-Gerichts soll publiciret und vollführet werden, ehe es mir und in meiner Abwesenheit, meinem dazu bestimmten vorzüglichsten Wirthschafts-Verwalter zur Bestätigung vorgelegt worden ist, doch soll letzterer nur die Befugniss haben ein solches Urtheil mildern aber nicht schärfen zu können.

8.

Der Wirthschafts-Verwalter, er sey Disponent, Amtmann oder Schreiber, der Rechtsfinder, als Wirthschafts-Aufseher, die Waggers und

⁷ Tur atstāta balta vieta muižas nosaukuma ierakstam, kas liecina, ka šie likumi bij domāti vairākām muižām.

Schildreuter sollen den bey Hofesarbeit angestellten Arbeitern, beyderley Geschlechts, den Leezeneeken bey Hofes- und Bauer-Arbeiten, imgleichen den Hofes- und Bauer-Hirten und den Busch- und Feldwächtern bey vorgefundener Faulheit und Nachlässigkeit höchstens 5 Hiebe mit einem dünnen Stock geben können; sollte aber ein in der Art Bestrafter sich in Reden und Thaten ungebührlich betragen, oder in derselben Woche noch einmal in einen strafbaren Fehler verfallen, so soll keiner der obbenannten Wirthschafts-Beamten ihn wieder strafen können, sondern den Verbrecher inhaftiren, und sogleich durch das Bauer-Gericht richten lassen.

9.

Da aber bey allen Arbeiten und Führen ausserhalb der Guths-Grenze eine strengere Disciplin, ohne Aufschub, erhalten werden muss; so soll es dem Aufseher, dem die Aufsicht über dergleichen Arbeiten und Führen aufgegeben ist, mit Zuziehung eines Rechtssprechers, der wo möglich immer mitgehen muss, erlaubt seyn, eine dem Vergehen angemessene Leibesstrafe auszutheilen; jedoch mit dem Vorbehalt, dass der zu streng bestrafte vor dem Bauer-Gericht seinen Regress nehmen könne.

10.

Da die Richter für die gute Wirthschaft der Bauern verantwortlich sind, so haben sie auch das Recht, die Gesinder zu jeder Zeit zu untersuchen; und fände es sich, dass ein Wirth seine Gebäude, Gärten, Wiesen, seinen Feldbau und sein Vieh und Pferde vernachlässigen, sein Dienstvolk nicht gehörig unterhalten, lohnen und kleiden, imgleichen seinen Korn-Vorrath so verschleudern sollte, dass er durch unnöthigen Vorschuss unterstützt werden müsste; so hat derjenige Richter, der eine solche Vernachlässigung entdecken würde, die Verpflichtung, einen solchen Wirth das erstmal zu ermahnen, das zweytemal ihn bey dem ganzen Bauer-Gericht anzuklagen, welches ihn nach Beschaffenheit der Umstände bestrafen müsste, und wenn denn keine Besserung erfolgen und der Ruin des Gesindes zu befürchten wäre, so müsste das Bauer-Gericht die Wirthe des ganzen Gebiets zusammen berufen, ihnen die Ursache der Absetzung des lüderlichen Wirths anzeigen und sie auffordern, durch Mehrheit der Stimmen einen neuen Wirth aus den Wirths-Söhnen oder Knechten zu wählen.

11.

Um aber zu vermeiden, dass eine solche Wahl nicht aus Partheylichkeit, auf einen Taugenichts falle und um auch zu bewirken, dass die Wirthe, einer dem andern aufpassen, und die etwanigen Vernachlässigungen und Lüderlichkeiten dem nächsten Rechtssprecher sogleich anzeigen mögen, so sollen von nun an alle Wirthe, mit Inbegriff des Rechtsfinders und der Rechtssprecher, für den herunter gekommenen Wirth nicht nur den ausserordentlichen Gehorch leisten, sondern auch die in seinem Gesinde fehlenden Inventariestücke, aus ihrem Vermögen, nach gleichmässiger Repartition anschaffen.

12.

Sollte aber dem ausgesetzten Wirth nach Berichtigung des Inventariums und Alles desjenigen, was bis zur nächsten Erndte nöthig ist, noch etwas übrig bleiben, so behält er es als Eigenthum zur eignen freyen Disposition.

13.

Dagegen sollen vom Anfange der Pflugzeit bis zur beendigten Erndte kein Frohndienst für den Hof weder zur extraordinären Feldarbeit noch zum Bau genommen werden, es wäre dann, dass durch Feuer, Sturm, Ueberschwemmung oder andere ausserordentliche Unglücksfälle eine schnelle Hülfe erforderlich seyn sollte.

14.

Der Bau und die Ausbesserung der Bauer-Gesinder, imgleichen die Anfuhr der Baumaterialien für den Hof und für die Gesinder, bleibt nach alter Art par Leezibe; doch soll der Rechtsfinder, nebst den Rechtsprechern darauf bedacht seyn, diese Anfuhr nach Möglichkeit im Winter bey Schlittenbahn zu besorgen.

15.

Sollte demnach ein Wirthschafts-Verwalter, oder irgend ein Aufseher eine Leezibe zum Bau oder zu einer extraordinären Feldarbeit für den Hof anbefehlen, so ist das Bauer-Gericht verpflichtet, diesen Befehl mir, in meiner Abwesenheit aber meinem Bevollmächtigten, sogleich anzuzeigen und die Leezibe bis zur eingegangenen Resolution zu sistiren.

16.

Die^s Rechtsprecher müssen die ihnen zunächstgelegenen Gesinder und Buschwächtereien unter ihren speciellen Aufsicht nehmen, wenn jemand in ihrem Bezirk krank wird, es sogleich im Hofe anzeigen lassen und darauf Acht haben, dass die Nachbarn der Guths-Grenze keinen Eindrang thun, der Rechtsfinder aber muss nach Gelegenheit alle Gesinder, Wälder und überhaupt Alles, was zum Guthe gehört, übersehen.

17.

Das Bauer-Gericht hat übrigens zu sorgen:

Erstens, für Waisen und die sichere Aufbewahrung ihres Vermögens.

Zweytens, für den Unterricht der Kinder.

Drittens, für Ausbesserung der Wege und Brücken.

Viertens, für Anschaffung und verordnungsmässige Verwaltung des Magazin-Korns und des Rekruten-Geldes, wozu der Hof das Land hergeben wird.

18.

Sollte die Erfahrung es lehren, dass diese Verordnung fehlerhaft wäre, so behalte ich es mir vor, sie abzuändern, oder auch ganz aufzuheben.

^s Tur atstāta balta vieta, kur ierakstīt tiesas spriedēju skaitu, kas dažādās muižās bij dažāds.

VII

Preekškrakšis^o

teem

Waggareem us mannahm muišahm

dohts,

fā winneem zaur taišnu un ašču darrišānu pehž manneem liškumeem mannuš
šaimneekus us prahtigu semmes un mahju tohpšānu buhs škubbinahht un
peešpeešt.

Škfatram waggaram waijag pee teem, šawai usškattišānai ihpašči us-
dohteem šaimneefēem, it peetižigi un muddigi usluhškot:

Pa wa š fa r ā.

1) Ka tahš waijadšigās buhwēšānās, ehku un jumtu iškahpišānās
pee laika tohp pastrahdataš.

2) Ka lohpi us lauškeem eekšč šehjas škahi ne darra.

3) Ka šaimneeki šawas pšawas par ilgi ne taušpa meijoht jeb nofrustiht.

4) Ka ne weens šaimneekš pehž to deenu tahš pšawu nofrustišānās
ne lauj, wairš nedš šawus nedš žittu lohpus us pšawahm gannihht.

5) Ka šaimneeki škpat fā šaimes wihri šawus laukus laikā labbi us-
arx; ihštenā laikā winaus šahrta, fā arridjan tohs waššarajus, tā fā šemme
nešš, apšehj un labbi eeštrahda.

6) Tohs šuhdus pee laika, un ja taš warrehtu buht, wehl preekšč šehjas
laiku iškwedd.

7) Pa wa š fa r ā waggaram waijag šawus azzis us to usmešt, ka iškats
šaimneekš tohs ar šemmi peegahštus uhdens-waggus ar škippeli iškmett, ka uhdens
warr nowilltees; šam arridjan waijag šebbi ruddeni notiht.

8) Ka pa wa š fa r ā, jeb ruddeni, šautišču škfkai pšhris deeninu, iškats
šaimneekš ar wššū šawu šaimi eekšč mahju pšawahm tohs fruhmu puddures
un atwašāš isškappa. Appašč teem mehšš bešči ta labbata šahle augt un
žaur šchis iškaddigas pohšānās tahš pšawas pamašihtam pohšāhš un labbataš
mettahš.

9) Ka špehdams us to turreht, ka nedš šaimiau nedš muhšu šchidi jeb
frohdšineeki ne leek šaudim us ruddenš atdohšānu parradus taišiht. Šlihtš
šaimneekš tahdus parradus šataiššis, frohdšineefēem tohs labpraht un ahtri
makša, šchee pee pirm iškultas rišas šlaht braukušči to labbibu ar šawu pašču
mehru un pehž lehtu tirgu šanemm; jo taš arraju-wihrs winneem ar labbu
širdi dohd, žerredams jaunus parradus eešaišiht.

^o Šis muižas tiesības aptver 13 paginētas un iebrošētas lapaspuses oktāva for-
mātā. Ne iespēšanas gads un vieta, ne likumdevēja vārds nav atzīmēts. Napirskis
savā Chronologischer Conspect der Lettischen Literatur (150. lp. Nr. 221) nevien re-
ģistrē šis grāmatas latviešu titulu, bet arī to papildina šādiem vārdiem: „(Mitau 1802.)
13 S. 8. Eine Bauerordnung des Baron von Rönne auf Puhren in Kurland.“. Tas ir
arī vienīgais avots, no kā zinām šis likumu grāmatas autoru (Pūres muižas baronu
Gustavu Christianu Renni) un iespēšanas gadu. Izlietoju Vēstures un senātnes pētītāju
biedrības eksēmplāru (Nr. 22139).

10) Ka iffatrs fainneeks, tà maj irr, 3 woi 4 tellus ruddeni jeb seemâ atschkir un arridsan teescham usaudsina.

11) Ka mahju dahrsi labbi un beeschi isarti, fuhdoti, ihstâ laifâ ar labbeem sehkleem apfehiti un pareisi rawehiti tohp; ka labbs plazzi ar kahposteem apstahdihts, un maj, 4 puhrus semmes rahzinu (Kartupeles) isfehiti tohp. Jo dahrsa augli neween weffelu barribu dohd, pullku maises aistaupa, bet arridsan ruddeni pee zuhku barroschanas eefahkumâ winnu nokahschas geld, un daschu labbibas jauju aistahw. Wiif tas irr fainneezes gahdaschana.

W a f f a r â.

1) Ka ifweens fainneeks, no ta laifka, kad winfch fuhdus isweddis, lihdi Mikkeleem, (faut winnam ne buhtu falmi atliffkufchi) if neddelas zittus wesumus ar faufahm fuhnahm, jeb fatalufcheem paparscheem, jeb wezzeem fuhleem eefch fawahm lohpu fuhtheem wedd; ka winfch tahs kuhitis un to plazzi preefch kuhitim warr iskaifihit, un ne zeefch, ka lohpi sehthas widdû gull, zaur fo daudf fuhdu bohjâ eet un isklifht.

2) Ka iffatrs fawas plawas pareisi un glufchi nopflauj; labbâ faufâ laifâ fanemm; to feenu ne leef par ilgi tuppefchôs stahweht, bet winnu woi pajuntôs glabba, jeb labbâ kaudsê fanett; ka arridsan wiifi grahwji un wiifas mallinas, fur kahds fahles fufchfinfch aug, isplawtas tohp.

3) Ka ifweens jawu papuii pee laifa usare un fahrta, kad winna pahrlaefu buhtu eefchlufi zaur daschfahrtingu ezzechanu, tahs zeefas mefle isdeldeht.

4) Wiifeem fainneekeem beeschi peeteift, ka iffatram buhs faweem kalpeem un puifcheem, kad wiini ar firgeem peegulkôs jahj, itwafflarôs zeeti eefazziht, ka winneem ne buhs meschôs ugguni kurrinaht, nedf tuwu pee lauteem gulloht fshadi laurfôs padarriht.

5) Zeeti us to turreht, ka ifweens fainneeks fawâ fuhdaijâ tohs wezzus grahwjus isphofch, jeb, fur waijag, jaumas welf; jo kad to pamett darriht, tee grahwji ihfâ laifâ zaur arschanu un ezzechanu ar semmi pee-aug un fagruhst.

R u d d e n s.

1) Ka wiifi fainneeki tilpat labbi tà winnu faines wihri, tohs rudsu laurfus wiifai jebbi ne apfehj, un ka tadehl tee, kurreem stipra semme, preefch jauneem Behrtmeijeem, un tee, kurreem jo weeglafa semme, tà wiiffjebaki, preefch wezzeem Behrtmeijeem fawus rudsus isfehj; ka wiini jo prohjam e fch flahpsteem, kurreas mehds uhdeni turreht, tahs waggas beesaki, us pafalneem rettaki dsenn, un wiifas dsihtas pareisi ismett.

2) Ka tee fainneeki to labbibu plawfchanas laifâ ihsteni gohdina; to waddifchanu un fufchchanu par ilgi ne wilgina, tà, fâ lohpi un zuhkas wirfû kriht, jawu dalku nemdamas; un fâ arridsan fatrs fainneeks rijs iskublis, jawu labbibu, buhtu ka rudsi jeb waffaraija, ar mehru no rijas fanemm.

3) Ka ne weens bes parahdischanas muischâ, kahdu lohpu jeb firgu ne isdohd; un turflaht arridsan isfalka, kahdas waijadribas dehl tas lohps jeb firgs winnam effohits japahrdohd; kad usraugi us to nemanna, kad mehds notift, ka fainneeks us weenreis ne fpehdams wairf klaufihit, semmi atdohd un tai muischpi jagahda.

4) It afchi waggareem buhs pee iffatras mahju pahrskattifchanas teem

faimneefem un wiſſeem peefkohdinaht, fa pee falnu un ſeenu bahſchanaſ uſ ſtalleem, iſtabahm, eefſch ſchſchneem, rijâs, ne buhſ ar deggoſchahm pihpehm pee darba eet; tiſ maſ fâ ar ſkalleem jeb ſwezzehm ſirguſ jeb lohpuſ ſtalloſ apkohpt; jo fad fahda uggunſ nelaine zekahſ, ne weenſ ne mehdi ſinnaht no fa wianna zehluſees, un tomehr ſchi ſtaigaſchana ar ugguni un neprahtiga pihpeſ ſinehſchana beeſchi pee uggunſ-greheem wainigaſ irraid.

5) Tapehſ arriſan iſkatram waggaram wiſſoſ gadſſahrtôſ, fad winſch tahſ winnam uſwehletas ſehtas paſſattahſ, uſ to jamanna, fa, fur fahdai iſtabai ſfurſtenis irraid, ſchis allaſchin ſkaidri ſlauzihtſ tohp turrehtſ, un tur, fur rohwas ween irraid, winnam, tâ fâ pee iſtabaſ frahſnim, labbi ja-iſmeſle, woi wianni ne irr wainigi tappurſchi, tâ fa no winneem uggunſ warretu zeltees, un tahdu ne-uſkohpſchana jeb truſhſumû un wainu atraddis, winnam tuhſdalin no ta waijag muſſchâ ſianu doht.

6) ſſkureſch waggaraſ mehdi tohſ ſirguſ to winnam uſdohtu ſaimneeku paſſiht, tadehl winnam pawiſſam uſ to jaſſattahſ, fa ne weenſ ſawu labbu ſirgu iſmaina. Jo taſ gan mehdi notift, fa ſaimneekſ preeda dehl, grippedamſ djerſchanaſ labbad fahdu dahlderu peenemt, labbu ſirgu prett ſlittu iſmiſhj, ſawâ prahtâ zerredamſ un uſ to pakaudameeſ, fa, fa nahjâſ ſirgi ne ſpehſ, ſlitti un pagahjuſchi buhſ, muſſchâ zittuſ eedohtſ.

7) Tadehl waggaram arri uſ to bahrgi jaturr, fa ne kahdſ puifſis jeb bandeneekſ pirimſ winſch muſſchâ to parahdijis, ſawu ſirgu nedſ pahrdohd nedſ iſmaina; jo winneem buhſ papreeſſch to ſirgu ſaweem paſcheem ſaimneefem dahwaht, woi ſcheem ne buhtu kahdſ waijadjigſ. Zaur tahdaſ ſirgu-mihſchanaſ jo prohjam ſirgu-ſajchſis jeb zittas ſirgu-ſehrgaſ no tirgeem tohp ſtarp no-waddu ſirgeem eenetaſ un iſpanditaſ, no fa tai muſſchâ leela ſſahde atlezz.

8) Wuddigi waijag ir uſ to ſſattiteeſ, fa ruddeni, wallaſ laifâ, ſatraſ ſaimneekſ no ſaweem laufeem aſminuſ iſweſſ un pee mallaſ uſ maſeem aſmintineem, jeb uſ ſchaggarinu nolœſ, fa ſeemâ ne peeſalſt. ſchee aſmini daſchâ weeta to labbaſu ſemmeſ-gabbalu eenemm; un tomehr to lauru it meegli no winneem warretu pohſt, fad tiſtai iſgadſ pahru deenu pee ſcho darbu eetu. Pehſ tam, fa ſchee aſmini muſſchâ pee buhweſchanaſ ne buhtu japeewedd, ſaimneekſ ſeemaſ laifâ winnuſ tuwaki pee ſehtas warr peeweiſt, un turpliſam jeb preeſſch muſſchâſ, jeb preeſſch paſchu waijadjibaſ bruſſcheht.

9) Wa ſaimneeki ruddeni, fad jau naſti labbi ſalſt, ſawuſ ſirguſ pee-gullôſ wairſ ne djenn, un, fad kahdſ truſhſumſ pee ſeena un ſalmeem rahdi-tohſ, preeſſch furra bihdameeſ wianni ne grihbetu aggru ſahſt preeſſchâ doht, fa wianni tomehr naſti ſirguſ ſtalloſ turr, jeb fahdâ pawehni, fa zaur pahrlœſu ſalſchanaſ winneem gruhti ne eet, un ſpehſ ne ſuhd.

Seemas=Laifâ.

1) Uſ to labbi waijag manniht, fa ſirgi, fad wianni jau ſtalloſ eelitti, arriſan ihpaſchi labbi kohpti un pee miltu ohdereem turrehti tohp, fa taſ ruddeni pee labbaſ ſahleſ un uſ ganniſahm eekrahtſ ſpehſ, pee derrigaſ mitteſchanaſ ſtalli ne warr iſjuſt. Pee ſchihſ taſ arriſan peekriht, fa ſirgi ſkaidri un ſpohſchi turrehti, un iſdeenâſ, jeb pahrddeenâſ ſukſati tohp. Kad ſukſaſ newaid, to paſchu warr padarriht ar zeeti ſagrieſtu ſalmu kuſchi; pehſ tee atliſſkuſchi ſweedri jeb piſſchli tohp ar maſu ſaſeetu behrſu ſlotinu iſputtinati; fad ar tahdu kuſchi no garreem ſalmeem tee ſirgi papreeſſch aſchi norihwehti irraid, ſaimneekſ, kaſ ſa-

wus firgus tà fohpj, teefcham nomannihs, fa winni zaur tahdas ftaidras turrefchanas labbafi isdohdahs, un fa winfch zaur to ween, pee ifkatru, par gaddu fahdu pahris puhru ohderes warr peetaupiht. Un fahdas flimmitbas wehl zaur ne-ftaidras turrefchanas pee fcheem lohpeem rohnahs!

2) Ka ar lohpu-ehdamu jau feemas eefahumâ gauſchi un prahitigi tohp dſihwohts; tas irr, fa tas ehdamais gohweem un awim ne tohp tà preefſchâ mefts, fa lohpi wairaf appafſch kahjahm jaminn, ne fâ apelhd; fa tee lohpi ifdeenas, fâ maf, diwreis tohp pîlnigi dſirdinati; fa tee fuhdi, kad winni ſtallôs pahreetu krahjuſchees, tohp ismesti; un fa wiſſuwairaf tai fainneezei no ſchihſ fahrtigas lohpu fohpfchanas, tam waggaram, tam ſchi uſſfatiſchana peeſriht, atbildeſchenu ja-atdohd.

3) Buhſ ifkatram waggaram pawiffam aſchi us to redſeht, fa fainneefs ne weenu ſaju no ſeena, ſalneeem jeb pelleem pahrdohd jeb iſkupſcho; bet wiſſu krahjumu, fo Deews wianam dewis, preefſch ſawoem paſcheem lohpeem un firgeem wafka un peetaupa; pee fo winneem arridſan aſchi japeeſakfa, fa ne weens, kad winnam lohpu ehdamais peeſtruhktu, us muifſchas paligu warr un drihſſt zerreht.

4) Buhſ waggaram ifweenam fainneefam peeteift un it firdigi usdohd, fa winneem, kad winnu ſaimes laudis no darbeem jeb no darbeem mahjâs nahf, ne buhs kalpeem jeb priſcheem ween to firgu apfohpſchenu uſtizzeht; bet allaſchin buhs paſcheem lihds ar ſawu ſaimi ſcho fohpfchenu apgahdaht.

5) Ka faterſ fainneefs pee laifka, pirms ne fâ ſeemas zelſch noet, to nahfoſchu ruddeni waijadſigu rijes malku preefſch kulſchanas, fa arridſan tohs pee mahjahm waijadſigus meetus, fahrtis un zittas leetas peevedd, fa pawaffaras laifâ ne waijag tohs wahjus firgus ar tahdas peewefchanas nopuhleht.

Iffaterſ no manneem waggareem, fas it peetizzigi palihdſehs zaur firdigu peepildifchenu no fcheem manneem preefſchraſtiteem liſkumeem, isdarriht un mannu padohimu atſneegt, fa manni laudis zaur Deewa paligu un ſwehtiſchenu, us prahitigas labbas apdohmigas nammaturrefchanas, laufu un mahju fohpfchanas, tohp wadditi un peeſpeesti, tas pee ifweenas pahrfkattiſchanas, kuru es patſ, jeb mans muifſchas-fungs turrehs, ne ween to peenahſhamu flawi un uſteifchenu no ſawas gohdigas padarriſchanas mannu liſkumu ſanems, bet arridſan ar gohda algu un dahwanahm teefcham taps eepreezinahſ; tif teefcham fâ arridſan faterſ palaidigs waggars, fas ſchohs liſkumus ne buhtu pareiſi wehrâ nehmis, mannu duſmu un pelnitu pahrmahziſchenu tiſpat labbi warr ſagaidiht, fâ tas negohdigs pagahjis fainneefs winnu mannihs, fas ſawu ſehtas weetu un ar to ſawu paſchu labflahſchenu tiſſchi leef pohſtâ eet.

VIII

No Defmitneeku¹⁰

Peeklahjumeem.

Tam Defmitneekam peenahfahs, ar taifnibu un bes mitteſchanas us teem defmit fainneekem, fas winnam uswehleti irraid, usraudſiht, un winnu dſihwoſchenu wehrâ nemt, fa tee nedſ to darrihtu, fas winneem par fſahdi buhtu, nedſ tahdu darbu atſtahtu jeb pameſtu, fas pee winnu iſhtenas labflahſchanas derr. Schee wahrdi wiſſu to mahza, fo defmitneekam ammatſ tam paſcham pawehl.

Bet ka viņš jo labbaki sīnnahtu, kas tam jadarra, tapehž par jo fšaidrafu is-
stahštīchanu šhe tohp peeminnehts, us ko ihpašči tam defmitneekam ja rauga.

1) Tam defmitneekam us to ja fšaktahs, ka eefšā tahm mahjahm to faim-
neefu, kas wīnam uswehlehti irraid, wīf meerigi, pareiši un taišni notiftu.
Ja nemeers starp teem laulateem draugeem, jeb kildes starp faines zeltos,
jeb tee faimneeki par fawu faimi, fā kalpeem, puifšeeem, meitahm, audšef-
neem, ganneem un ziteem fweššeeem behrneem ne pareiši gahdatu, teem pašcheem
fiftu ehdenu dohtu, bandi jeb drahnas atrautu; tad tam defmitneekam pee-
nahfahs, tohs nefaderrigus falihdšinaht un us meera-dšihwošchanu usmohdinaht,
tohs wainigus pahrmahziht, in us labbošchanu un taišnafu dšihwošchanu usfub-
binaht. Ja wīnaa usmohdinašchanas ne ko ne lihds, tad tas defmitneeks to
wainu un netaišnibu basnizfungam fuhds. Ja ir mahzitaja usmohdinašchanas
ne tohp wehrā nemtas, tad ta waina muišchā tohp sīnnama darrita, in tad
muišchā tee wainigi no wīffas teefas, tā fā tee pašči pelnijušči, taps strahpeti,
in par to gahdahs, ka taišniba un meers wīfšeeem par labbu eefšā wīffahm
mahjahm walbitu.

2) Tam defmitneekam waijag fawu faimneefu femmes-fohpšchanu wehrā
nemt, un us to raudšiht, ka wīnau lauki pareiši un ihštenā laifā tohp arti un
wīffai apštrahdati, ar labbu dihdseju fehflu apšehi, ka šeens un labbiba pareiši
tohp noplauti un fanemti, ir pehž ta labbiba tā iskulta, ka falmōs nefas ne
paleef; ka lohpi in firgi labbi mittinati tohp un pilna špehfa irraid; in ihfi
fakfoht, ka pee femmes- un mahju-fohpšchanas wīf tā noteef, ka Deewa fweh-
tibu zerreht warr, Deewa fwehtibu, kas tam deewabihjigam un apdohmigam
štrahdneekam retti mehds truhft.

3) Tas defmitneeks us to raug, ka tee faimneeki frohgōs ne wafajahs, un
tur laifu, naudu in weffelību šaude in isšchlehrd. Tapat tas faimneeks us
fawu faimi usraug; ja no faines kas nepareiši notiftu, fā fadsiba, plihšchana
jeb zitta nebehdneežiba, in tas faimneeks no ta sīnu ne dohd, jehšču wīnš to
sīnu, tad wīnš pats wainigs tohp; ittin tapat fā tas defmitneeks, kad fahds
no teem uswehleteem faimneefeem ne pareiši isturrahs, in wīnš tomehr no ta
sīnu ne dohd. Ar nesinnašchanu ne weens lehti warrehs aishildinatees in is-
runnatees; jo tas ittin no teefas taps ismeflehts, arrig ta waina tam usrau-
gam sīnnama bijuši. Ja faimneeki jeb defmitneeki wainigi tohp atrafti, tad
tee pehž bahrgas teefas taps šohditi.

4) Tas defmitneeks us to raug: ka no teem laudim bes sīnas un fih-
mes ne fahda malfa mešchā zirsta tohp, nedš buhwēšchanas, nedš filtuma dehl,
nedš pehž fahrteem, nedš meeteem, nedš šabbeem, nedš zittas waijadšibas labbad.

5) Teem defmitneefeem arri tahs, pašcheem laudim par labbu, fabehrtas
labbibas jeb magajines usraudšichana, pehž muišchas pawehleschanas, peefriht.

Tas defmitneeks dabbu ifgaddus trihs dahlerus lohni, in to faimi, kas
wīnam waijadšiga irraid, šewim warr ismefleht, tomehr tā, ka muišchas wag-
gari un zitti usraugi fšinnī leetā pahr wīneem eet.

¹⁰ Sie muižas likumi aptver 1 nepaginētu un neiebrošētu puslokšni oktāva
formātā. Ne likumdevējs, ne iespiešanas vieta un laiks nav atzīmēts. Arī Napirskis
savā Chronologischer Conspect der Lettischen Literatur šo iespiēduma darbu ierindojis
starp pielikuma (Anhang) nedaftētiem izdevumiem kā Nr. 492, (pie kam viņš uzskata
Jelgavu par iespiešanas vietu un pašu darbu attiecina uz 18. g. s. beigām (Mitau 17...)).
Še pārspiests pēc Vēstures un senatnes pētītāju biedrības eksemplāra.

IX

Likumi¹¹

pehņ kurreem

Dundagas valsts desmitniekiem

buhņ kurretees.

Dundagā, 1816-tā gaddā.

Jelgavā, 1816.

Ģespeests peē J. W. Steffenhagen un dehla.

1.

Desmitnieki irraid zelti, lai kauschu dsihwošhana un mahju-aptohpšhana pehņ fahrtas eetu, un lai teem glehweem fainnoekeem un palaidneekeem ihpašči usraugi un skubbinataji buhtu. Tapehņ ir par desmitniekiem tahdi wihi is-laffiti, kas par taiņneem, gohdigeem un ustizameem tohp kurreeti.

2.

Desmitniekam buhņ zitteem labbu preekššihmi doht un wišfur tahdiht taiņnibu. Kad tam jaspreekš, ne buhņ wiannam us to štattiht, woi kas hds wianna draugs, raddineeks jeb balwotais, bet us to ween, ko ta taiņniba prašša, ka wiash nepareisi spreesdams, newainiga zilweka lahstus un ašaras us few ne kraitu. Spreeschoht buhņ tam Deemu bihtees, kas weenreij arri nahs us teefu un pehņ taiņnibas teefahs.

Pa wišam buhņ desmitniekam no dseršhanas fargatees. Kas šcho negantu ammatu eezeenihs, taps no šawa gohda-ammata atmests, un jo gohdigs wihs wianna weetā eezelts.

3.

Katram desmitniekam tohp ihpašči fainneeki peeshčirti, un wiannam nah-fahs us to raudsiht un ruhpiģi par to gahdaht, ka šhee šawas ehkas un wišfu šawu mahjas-buhšchanu tā aptohp, kà labbam fainneekam peekahjahs, un ka tee šlinfodami un atlaišdamees, mahju-weetas ne palaiš un pohštā eet.

4.

Wiņneem tadehl pa wišam us to jastattahs, ka lauki, kas sehjami, ihštā laikā un pareiji tohp arti un iskohpti.

5.

Wiņneem buhņ fainneekus padsiht, fur waijaga jaunus grahwjus raft un wezzus pohšt, un us to raudsiht, ka ta femme no grahwju mallahm tohp

¹¹ Likumi Dundagas valsts desmitniekiem aptver 16 paginētas un iebrošētas lapaspuses oktāva formātā, kas ar cenzūras atļauju (titula lapas mugurpusē atzīmēts: „Ist zu drucken erlaubt worden. Prof. Dr. Liebau.“) iespiesti Jelgavā 1816. Napīrskis šo izdevumu apraksta ar Nr. 351. Pārspiedumam izlietots Valsts bibliotēkas eksemplārs (Nr. 124.149).

atmesta noht. Jr par to buhs winneem gahdaht, ka eeffch mahjahm fuhdi jau iswesti un ecarti, pirms tas laiks nahf us Runga laufeem fuhdus gahst.

6.

Winneem arridsan us to buhs raudsiht, ka laudis pawaffara famas plawas pohsch, un ja tas warr buht ween, peewairo un peepohsch. Tomehr buhs katram fainneekam, kas jaunu plawu grihb taisiht, Rungam no ta teikt, lai tas pats sinnatu, woi to warr wehleht, jeb ne. No straganahm plawahm buhs zaur grahwju-raffchanu to flahbu ihdeni nolaiht, lai labbaka sahle augtu.

7.

Laukus un dahrsus un druwās buhs apschoghahst, ka lohpi ne tohp eeffchā un to Deewa swehtibu ne nobradda un nopohst. Ganna-behrneem buhs bes mittechanas kohdinaht, lai lohpus weeraug un farga, un eeffch zeemeem buhs lauka-fargeem us to fhattiht, ka fshahde ne noteek. Kur lauki ne tohp taupiti, tur buhs desmitneekam no ta fannu doht waggaram, ka tas pats nebehdnekus pahrmahzitu.

8.

Kad jahf labbibu fult, buhs desmitneekam mahjas apstaigahst, un raudsiht, woi arridsan katram fainneekam tahda fehkla, kas knaschi dihgst un fehchanai derr. Zweenam buhs tadehl graudus dihgids list, un raudsiht, woi derrehš jeb ne. Nederramu fehflu Rungs labprahst pahrmihš, kad ween pee laika minnu luhgs. To labbibu, kas fehklai nofchirta, ne buhs ne kahdā wihfē tehreht jeb isfchfehrdeht. Kur kahds mahju, nelabbu fehflu fehdamš lauku buhs trahpis, tur desmitneekš lihds pee wainas buhs.

9.

Kas zeemina laukus ne taupihš, bet ar lohpeem nogannihš, tam ne ween buhs to fshahdi, kas no desmitneekem pehz taisnibas taps nolemta, lihdsinaht; bet wiasch wehl ihpafchi taps pee meefahm strahpehtš, kas arridsan winnam tif labh, ka ganneem notikš, kad desmitneekš atraddihš, ka lauki no pascheem lohpeem jeb putneem buhs pohstiti.

10.

Desmitneekem arridsan us to buhs raudsiht, ka fainneezes eeffch fawahm mahjahm tikfuschī darr, kas tahm fawā fahrtā peenahlahš; ka tahš dahrsus kohp un rawe, lohpus peewadsina, pareisi kohp un ar lohpu-ehdamu jeb passaru prahstigi, un jau no ruddens puffes taupigi dsihwo, ka pawaffara badš un truhfums ne pee-eetu un speestu. Ne weenam fainneekam, fahpam jeb wallanee-kam buhs fchinni leetā us Rungu pakaurtees. Tur ween tif Rungs lihdseshš, fur redshš, ka tas badš un truhfums zaur kahdu nelaimi jeb zaur Deewa kohdibu buhs zehlees. Kam zaur paschu wainu weetruhtš, tas lai arri peeraug pats.

11.

Desmitneekem buhs fainneekem pee grubtas strahpes kohdinaht, ka ne weenam buhs famas plawas isnohmohst jeb par malku zittam pahrdohst.

12.

Jr par to buhs desmitneefeam gahdaht, fa katrs ſawas plawas applauj. Kas plawas pamettihs neplantas, taps bes ſcheloſchanas ſtrahpehts, un desmitneefam buhs par to jaatbild lihds, ja winſch pee laifa no 'ta Kungam jeb waggaram ne buhs ſianu dewis.

13.

Desmitneefam buhs ſaimneefus ſkubbinahht, kaiſchus ſawest ſawās mahjās, un wiſſadā wiſſē par to gahdaht, 'fa ſuhdi tohp papilnam krahti. Zif ko ſuhdi iſweſti, buhs eefſch ſtalleem un laidareem kaiſchus eegahſt un tohs daudſkahrt ſlahſtiht. Salmus un pellus ne buhs ſuhdos gahſt, bet us lohpu-ehdinaſchanu taupihht.

14.

Tiffai tahdeem ſaimneefeam tohp wehlehts ar ſawu prezzi us pilſſatu brauht un to paſchu pehz patiffchanas pahrdohht, kas pahrtiffkuſchi un Kungu ar waijadſibahm ne kaitina. Bet pat ſcheem buhs papreeſch no Kunga pawehleſchanas-ſihmi iſnemt un to paſchu desmitneefam rahdiht. Kas bes Kunga pawehleſchanas us pilſſatu brauz, to buhs desmitneefam, tif ko winſch pahrnahht, us pilli weſt, jeb arridſan waggaram fā neklauſigu ſihmeht.

Kas atlaidamees eefſch ſawahm mahjahm diſiwo un tapehz newaid pahrtiffkuſchi, teem wairaf ne buhs pahrdohht, fā tif ween, zif teem us ſahls- un dielſu- pirkſchanu waijaga.

Lohpus ne fur zittur, fā ween us tirgu buhs pahrdohht. Schohs buhs peeaufſinahht, zif ween warr mittinahht, un par leefu daudſ ſirguſ ne buhs turrehht. Jaw warrehs maſarrajs ar 8 un diſcharrajs ar 10 ſirgeem pahrtiff, kad ween ſchee labbi un ſpehta-lohpi. Sirgi allaſch labbaſ iſdohſees un paſſars taps peetaupihhts, kad tee ſeemas-laifa eefſch ſtalleem, ne fā peedahrbā taps turreti. Desmitneefeam buhs tadehl laudis ſkubbinahht, ihpaſchus ſirgu-ſtallus buhweht.

15.

Desmitneefeam buhs us to ſkattiht, fa bes Kunga ſianas un pawehleſchanas ne weens wakkaneeks ne fur ne mettahs. Kam jaw fur kahda buhdina irr, tam ne buhs bes Kunga pawehleſchanas jaumus laufus jeb plawas taiſiht, fa ſaimneefi, furreem klauffſchanas un wiſſadas nodohſchanas, ne tohp apehnoti un pee ſawas buhſchanas patruhſinati.

16.

Ne weenam ſaimneefam buhs kalpus, puiſchus jeb meitas pehz patiffchanas pahrmihht. Kam ſaime waijaga, tam buhs to no Kunga iſluhgtees, un to paſchu dabhujis, desmitneefam paſazzihht, fa tas pats allaſch ſinnatu, kahda ſaime katram irr, un fureſch, kad waijaga, ohtram atdohht warr.

17.

Us darwu-bedſinaſchanu ne buhs ſallus kohkus nolaiſt un pohſtiht, bet ſafnes iſrakt, furreās to waijadſigo ſwiſſi gan atraddihhs. Meſchi irraid taupami, jo noſchelojami tahdi laudis, furreem truhſt meſchi. Ne buhs tadehl arridſan preeſchu-kohkōs nedſ ohſolōs, kas wehl naw iſprauleiſchi, drawas durt. Ja ſahds uſdrihſtetohs to darriht, kad buhs desmitneefam no ta waldneefeam tuhſdal ſianu doht.

18.

Defmitneefeem buhs us to skattiht, ka fainneefi faimei ifgaddus to nah-kamu lohni un tahs waijadfigas drahnas bes patruhzinahfchanas nodohd; ka fainneezees smeekfigu maiji zepp un kalpeem un meitahm, kas darbôs eet, tif daudj maiji un pakohdu lihds dohd, ka waijaga un ka tee pahrtift warr.

19.

Defmitneefeem buhs ruhpiigi us to skattiht, ka pa mahjahm ne kahds fwefeh zilweks, lai buhtu Schihds jeb Tschiggans, Latweetis jeb Wahzeets, jeb kas ween buhdams, ne tohp bes pawehlefehchanas-grahmatas peenemts un turrehts. Buhs defmitneeks to sinnajis un flehpiis, tad buhs winfeh lihds pee wainas.

20.

Was usdrihftstahs isbehgufchu Refrutu peenemt un turreht, eefrittihis bes fehlofehchanas eeffeh tahm daudsfahrtigi basnizâs fluddinatahm un eedraudetahm strahpehm, un ne taps ne kahdâ wihjê no Runga fehlehlohts un pahrtahts.

21.

Za no Waldneefeem taps atraft, ka kahds fatu mahjas-weetu ta buhs palaidis, ka winfeh isleefams, tad ne ween fainneefam, bet arridjan fainneezei lihds ar defmitneefu buhs atbildeht un strahpi zeest.

22.

Defmitneefeem un waggareem buhs laudis noraddinaht, neefu labbad pee Runga nahft, zaur fo tiffai laiks tohp kawehfts un dascha jauka deena frohgâ nejaurki nowafata.

Behz fcheem minneteem liffumeem buhs defmitneefeem ruhpiigi turretees, un ja tee tohs pahrfahps un us tahm winneem uswehletahm mahjahm ne skattihs, tad tee eefrittihis gruhâ strahpe. Waggareem tohp afchi fohdinahts, us to bes mittefehchanas raudsiht, ka defmitneefi lihds ar fainneefeem pareiji isturrahs un tiffufchi darra, kas teem fawâ fahrtâ peenahfahs. Nur ween tee to atrohu zittadi, ne buhs winneem to flehpt, bet Waldneefeem pafazzihft.

23.

Ar tahdeem fainneefeem, kas fawâs mahjâs prahtigi dsihwo, tahs ar gohdu un apdohmibu walda, ar to pahrtteef, fo Deems teem fwehtijis un Rungu ar waijadfibahm ne faitina, ar tahdeem gohdigeem un pahrtiffufcheem fainneefeem defmitneefeem ne kahda dalka naw, nedj buhs teem winnu mahjas apstaigahft un israudsiht. Tahdeem labbeem un gohdigeem ne kahdas usfubbinahfchanas un pamahzifehchanas ne waijaga. Was pafchi dsennahs, naw no usraugeem dsennami. Scheem tad arridjan tohp no Runga fohlihts, ka winnu mahjas-weetahm us ziltu ziltim buhs pee winnu pehznahfameem palift, tad ween winnu behrni un behrnu-behrni eeffeh winnu pehdahm staigahs un tapat gohdigi un gahdigi isturrefees. Teflaht tohp teem labbeem un pahrtiffufcheem fainneefeem peefohlihts, ka winnu dehli taps taupiti, un kamehr tee usweddahs gohdigi, ne taps aisdohfti.

Tit, lo fahds pagahjis fainneeks fahks zeltees un pahrtitt, ne stahwehs winjch ugafi appakfch desmitneeka usraubjichanas. Tomehr ne warr ne weens no tahs bes Runga ihpafchigäs pawehleschanas atrautees.

24.

Ratram desmitneekam buhs fchohs liffumus teem fainneekem, fas wiina usraubjichanai uswehleti, preefchlassiht, fa ne weens ar to warretu isrunna-tees, fa winjch to, fas nolifts, newaid finnajis.

25.

Ratrá pirmâ mehnescha-deenâ buhs wiifeem desmitneekem pee Runga fanahft kohpâ, un isteift, fa pa mahjahm tohp dsihwohts; kurefch atlaischahs un kurefch jo tikufchi us preefchju dsennahs.

26.

Desmitneekem irr dauds jahfchanas un wiifadas apfawefchanas, wiinneem tadehl arridjan atweeglofchanas nahfahs, un tapehz ne taps tee

1) ar wesumeem us piljatu raiditi,

nedj dabbuhs tee

2) feena-laiâ us lhfenes plawahm leezineefus raidiht.

Zittas flausfchanas irr teem ar zitteem fainneekem weenlihdfigas.

B. Paskaidrojumi

Pārspiestiem 9 Kurzemes muižas tiesību tekstiem ir dažāda juridiska vērtība un vēsturiska nozīme. Dažiem muižniekiem rūpēja tikai lauku un mežu saimniecības jautājumu nokārtošana likumdošanas ceļā, kāpēc arī šādu likumdevēju izdotām saistošām normām ir maza nozīme Latvijas tiesību vēsturē.

Šai ziņā ir raksturīgi Muižas likumi (Nr. 2), ko 1798. g. saviem Smuku muižas dzimtlaudīni devis A. E. fon Grothūss: no 15 pantiem 11 domāti meža aizsardzībai, kādos nolūkos likums nosaka mežsarga pienākumus un piešķir viņam tiesību apkīlāt vainīgo dzimtlaugu lopus (§ 10), zirgus un cirvjus (§ 5). Bez muižas atļaujas neviens nedrīkst kunga mežā aiztikt nevienu koku; aizliegts ņemt pat kritušu malku un plēst lubas (§ 7,12). Šādu racionālu mežsaimniecību likumdevējs motivē ne tik daudz sava privātpašuma interesēs, cik ar plašākiem sociāli politiskiem nolūkiem: „mums, kurzemniekiem, kas mēs aukstā pasaules stūrī dzīvojam, tā malka tāda vajadzīga lieta ir kā pati tā mīļā maizīte.“

Līdzīgs raksturs ir Priekšrakstam (Nr. 7), ko 1802. g. deva Pūres muižas barons G. Ch. Renne saviem vagariem. Tikai te likuma izvešana dzīvē uzlikta par pienākumu nevis mežsargam, bet vagaram, kam barona Rennes muižās bij jāpilda tās pašas funkcijas, kas citur bij uzticētas desmitniekiem. No pēdējiem Pūres vagari atšķirās galvenā kārtā ar to, ka viņu uzraudzībā nodoto saimnieku skaits nebij 10 un vispār nebij likumā noteikts. Rennes Priekšraksts interesants tai ziņā, ka juridiskā materiija sakārtota sistēmā pēc kalendāra un iedalīta pēc četriem gada laikiem, kādu likumdošanas tehniku daži zinātnieki vispār uzskata par ļoti zīmīgu kodifikācijas vēstures sākumu: likumdevējs nepieciešamos noteikumus atzīmēja kalendāra mēnešu sekā pēc katrreizējās vajadzības gada laikā.¹² Ačimredzot, līdzīgā kārtā ir radies Rennes Priekšraksts, t. i. no kalendāra piezīmēm. Tāpat „visos gadskārtos“, tā tad vismaz četrreiz gadā, vagaram personīgi jāpārtrauga „viņam uzvēlētās sētas“, t. i. viņa ziņā nodotās saimnieku mājas. Tā kā Rennes Priekšrakstam ir lauksaimniecības rokas grāmatas saturs, it kā likumdevējs būtu gribējis savā muižā realizēt S. Guberta vai Joh. B. fon Fišera darbos¹³ ieteikto lauksaimniecības racionālizāciju, tad Pūres muižas vagaru pienākumi vismaz pa daļai pielīdzināmi tagadējā pagasta agronoma vai valsts muižas pārziņa pienākumiem. Lai panāktu muižas un zemnieku lauksaimniecības unifikāciju, Rennes Priekšraksts visos sīkumos reglamentē zemnieka, kā privātsaimniecības subjekta, dzīvi. Piem., vagariem nevien jāseko, lai saimnieki laikā kārtīgi nomēslo, apar, apsēj un nopļauj savus tīrumus, bet arī jāgādā: „ka viņi skaidri slauka skursteņus“; „ka zirgi skaidri un spoži turēti un ikdienās jeb pārdienās sukāti top“; „ka visi grāvji un visas maliņas, kur kāds zāles kušķiņš aug, izplautas top“

¹² V. Sinaiskis, Divpadsmit tabulas, Latv. konversācijas vārdnīca, 3. sējums, 5490. lp.

¹³ S. Gubert, Stratagema oeconomicum oder Akker Student (Rīgā 1645, 3. izd. 1757). Joh. B. v. Fischer, Liefländisches Landwirthschaftsbuch (1753).

un tml. Ir iespējams, ka šādu, gandrīz policejisku, saimnieciskās dzīves reglamentāciju Kurzemes muižnieki neapzinīgi aizguva no savas kārtas biedriem Vidzemē, kur taču 19. g. s. sākumā ar 1804. g. likumu uz privātām muižām attiecināja Kārļa XI agrārā valsts sociālisma principus, kas jau ar likumu centās visos sīkumos noteikt zemnieku un muižas attiecības, stipri ierobežojot individuālās gribas brīvību saimnieciskā laukā. Tomēr runājot par Rennes Priekšrakstu, jāsaka, ka šai gadījumā saimniecības tiesību mērķis bij progresīvs, jo nododams zemniekus vagaru policejiskā uzraudzībā, Pūres muižas kungs cerēja panākt nevien lielāku turību, bet arī spaidu kārtā nodibināt racionālu un intensīvu lauksaimniecību. Tāpēc vagaram jāseko, lai saimnieki pavasaros iztīra grāvjus no zemēm, plāvās izkapā atvases, ikgadus uzaudzina 3—4 telus, izstāda vismaz 4 pūrus kartupeļu, labi kopj savus zirgus, krāj kūts mēslus un gādā par lopu pakaišiem, kā arī neizputina savu iedzīvi — jo sevišķi dzīvo inventāru. Lai gan Rennes Priekšraksts nekur skaidriem vārdiem nenosaka, ar kādām tiesībām saimnieks valda un lieto savu zemi, tomēr nevar būt šaubu, ka zemnieku agrārtiesiskais stāvoklis ir ļoti nedrošs un varbūt pat pilnīgi prēkārs — viņi ir saimnieki no kunga žēlastības, „līdz turpmākam“. Tāpēc arī starp muižas un zemnieku zemi nav nekādas juridiskas robežas: patiesībā tā ir viena zemes kategorija, tikai muižnieks to izmanto dažādi — mazāko daļu tieši kļaušu un rīežu kārtībā (muižas zeme), lielāko daļu netieši (zemnieku zeme) ar zemnieku sīksaimniecību palīdzību, kurās lauksaimniecisko ražošanu pārzina un noteic tie paši ierēdņi, kas muižā — vagari. Labāks ir zemnieku manttiesiskais stāvoklis: viņiem pieder stipri ierobežotas īpašuma tiesības uz saviem darba augļiem; viņi var uzņemties parādu saistības, pie kam — spriežot pēc Rennes Priekšraksta — šai ziņā zemniekus ļoti izmanto „žīdi jeb krodzinieki“. Tomēr saimniekam piešķirta tik maza ricības brīvība, ka kustamā īpašuma tiesības bieži vien kļūst illūzorisks. Piem., saimniekiem aizliegts pārdot lopbarību („ne vienu sauju no siena, salmiem jeb pelliem pārdot“) un mainīt zirgus; dzīvo inventāru var atsavināt („izdot“) tikai ar muižas atļauju, pie kam ik reizes jāpierāda, kādas vajadzības dēļ saimnieks spiests pārdot savus lopus vai zirgus.

Samērā maza vērtība ir nezināma autora likumam ar nosaukumu „No desmitnieku pieklājumiem“ (Nr. 8), kas 5 pantos nosaka desmitnieka stāvokli 18. g. s. beigās. Desmitnieks ir muižas algots ierēdnis, kas pakļauts vagaram, un kam jāuzrauga 10 pagasta saimnieki viņu privātā un sabiedriskā dzīvē. Desmitniekam jāzina, ka viņa desmites laudis labi kopj zemi un māju, patvarīgi nelieto mežu, nedzīvo pa krogiem un katrs pilda savus pienākumus pret laulāto draugu, saimnieku un saimi. Desmitnieks mēģina samierināt cietušo ar vainīgo, bet ja nevar to panākt, ziņo mācītājam, kas savukārt šo lietu var nodot tālāk muižas tiesai.

Turpretim daudzējādā ziņā ir interesanti „Likumi Dundagas desmitniekiem“ (Nr. 9), ko 1816. g., tā tad Kurzemes zemnieku brīvīšanas (25. 8. 1817) priekšvakarā izdeva Dobeles pilskungs un Dundagas majorāta muižas dzimtkungs Ch. F. fon Sakens (1754—1818). Lai gan Sakena likumi desmitniekiem vispārējos vilcienos līdzinās Rennes priekšrakstam vagariem, tomēr starp abiem tiesību pieminekļiem ir arī liela

starpība. Pirmkārt, Dundagas Sakens vielas sadalījumā nav turēties pie kalendāra sistēmas; otrkārt, pretstatā Pūres muižai Dundagā desmitnieku uzraudzībā bij nodoti tikai „glēvi saimnieki un palaidnieki“ (§ 1). Turpretim „ar godīgiem un pārtikušiem saimniekiem desmitniekiem nav nekādas daļas, nedz būs tiem viņu mājas apstaigāt un uzraudzīt“, jo „kas paši dzenas, nav no uzraugiem dzenami“ (§ 23). Tā tad desmitnieku režīms Dundagā bij tiesiska izņēmuma stāvoklis, savā ziņā sods nolaidīgiem vai mazturīgiem saimniekiem. Līdz ar to tas bij pārejas stāvoklis, jo dzimtkungs ar īpašu pavēli varēja jebkuŗu atbrīvot no desmitnieka uzraudzības, tikko „pagājis saimnieks sāk celties un pārtikt“. Dundagas saimnieku dalījumam godīgos un palaidnīgos, pārtikušos un mazturīgos bij arī civiltiesiskas sekas. Pirmkārt, desmitnieka uzraudzībai nodotie saimnieki drīkst no saviem darba augļiem pārdot tikai tikdaudz, cik vajadzīgs sāls un dzelzs pirkšanai (§ 14); turpretim pārējie varēja pēc patikas pārdot savas preces lauku tirgos un pilsētās, ja viņi muižā bij izņēmuši atļaujas zīmi. Otrkārt, tikai „godīgiem un pārtikušiem“ saimniekiem bij nosacītas mantojuma tiesības uz viņu tēva zemi („top no kunga solīts, ka viņu mājas vietām uz ciltu ciltīm būs pie viņu pēcnākamiem palikt“), proti: mājas palika lejupejo dzimtā valdījumā, bet ar nosacījumu, ka saimnieka bērni būs tikpat „godīgi un gādīgi“ (§ 23). Turpretim katru nolaidīgu saimnieku muiža var izlikt no mājām (§ 21). Tāpat dundadznikiem aizliegts iznomāt vai pārdot savas pļavas (§ 11) vai pamest tās neplautas (§ 12).

Dundagas valsts desmitniekiem visumā bij tādi paši pienākumi kā Pūres muižas vagariem: jāseko, lai desmit saimnieki apsaimnieko savus laukus pēc muižas priekšraksta un desmitnieka aizrādījumiem; lai laudis taupa mežus; lai mājās būtu vajadzīgais lopu un zirgu skaits, pie kam par „mazarāju“ sauca saimniekus ar 8 zirgiem (§ 14), kas liecina par lielām lauku mājām. Bet Dundagas likumiem ir plašāka nozīme nekā barona Rennes Priekšrakstam, jo Ch. F. fon Sakens ved noteiktu populācijas pblitiku, aizliegdam saimniekiem bez kunga ziņas mainīt saimes laudis (§ 16), pieņemt svešniekus par piemitņiem (§ 19) vai dot vaļiniekiem bandas zemi. Amata dēļ desmitnieki bij atsvabināti no dažām ārkartējam klausām, un katra mēneša pirmā dienā ziņoja kungam par savas desmities stāvokli.

Gandrīz tikai kļaušu darba rēgulātīvi ir K. E. fon Brinkena 1806. g. dotie Likumi priekš Vormes laudim (Nr. 5) un grāfienes Sofijas Elizabetes fon Mengdenes 1796. g. dotie Lindes un Birzgaļes pagasta pienākumi darbi un klausīšana (Nr. 3). Salīdzinot ar 17. g. s., klausas ir nevien stipri pieaugušas, bet arī racionālizētas ar tā saukto riezū jeb valaku sistēmu, kas ir lauksaimniecībai piemērots akorda darbs. Ar to kļaušu darbs kļūva ražīgāks un intensīvāks, bet līdz ar to vairāk tika izmantoti zemnieki un viņu zirgi. Parasti riezās lielums bij 5 pūrvietas ziemāju un tikpat vasarāju, kā arī attiecīga daļa muižas pļavas (siena riezā), kas katram „pilnam vīram“ bij laikā jāapstrādā un jānokopj. Pārējie muižas darbi veicami ar kārtējiem darbiniekiem un otriniekiem vai

ārkārtējām liecībām un talkām.¹⁴ Lindes un Birzgales pagastos zemniekiem bij jādod vēl plosta kļaušas, bet Vormē jāiet arī dedzināt ķieģeļi, darva un degvīns. Darbinieku uzraugiem¹⁵ atlaida dažas gaitas. Zīmīga gadu simteņa parādība ir Vormē pieminētās dīksaimniecības, kas liecina, ka muižnieki izmēģina jaunas saimniecības nozares, lai pavairotu savus ienākumus ar muižas industriālizācijas metodēm. Vormē kļaušu darba rēgulatīvam bij jau vaku grāmatas normatīvais spēks, jo kā saimnieki, tā kalpi varēja iesniegt sūdzību muižas tiesai par kļaušu un nodevu (vaku) pavairošanu pretēji Vormes dzimtkunga izdotiem noteikumiem. Acīmredzot, šī sūdzības tiesība dzimtlaudim bij piešķirta, lai aizsargātu viņus un līdz ar to dzimtkunga intereses pret Vormes muižas arendātoru un viņam pakļautiem muižas ierēdņiem.

Tomēr juristu visvairāk var interesēt trīs pārējās Kurzemes muižas tiesības: Struteles dzimtkunga Franča Aleksandra Ernsta Franka 1793. g. dotie likumi (Nr. 1), grāfienes Sofijas fon Mengdenes otrais kodifikācijas darbs — 1805. g. publicētā Lindes un Birzgales zemnieku jeb pagasta tiesa (Nr. 4) un, beidzot, plašākam novadam, resp. vairāku muižu ļaudīm domātie formulārveidīgi sastādītie Tiesas likumi latviešu un vācu valodā (Nr. 6). Bez tam Struteles dzimtkungs likuma ievadā plašāki motīvā šādas „tiesas grāmatas“ vajadzību: vairot savā valstī Dieva bijāšanu, labus tikumus un goda prātu. Tāpēc arī Struteles likumu grāmatai ņemti par moto bībeles vārdi, un pirmie 3 pantī prasa no dzimtlaudim tīri reliģiskus pienākumus: rīta un vakara pātarus, svētdienas svētīšanu un baznīcas apmeklēšanu.

Tālāk visas 3 kodifikācijas saskan tai ziņā, ka paredz zemnieku jeb pagasta tiesas nodibināšanu un tās sastāvu. Strutelē tiesa sastāv no 7 resp. 5 locekļiem, ko sauc par tiesniekiem: 3 saimniekiem, 2 vagariem un 2 muižas meijeriem. Lindē un Birzgalē no 3: viena saimnieku kārtas tiesneša, kas ir tiesas priekšsēdētājs (virsnieks), un 2 viņa biedriem — desmitnieka un muižas uzrauga. Turpretim nezināmais Tiesas likumu formulārs nenosaka, no kādām pagasta ļaužu, resp. amata vīru aprindām var būt tiesnesis (Rechtsfinder) un 2 tiesas spriedēji jeb piesēdētāji (Beysitzer oder Rechtssprecher). Tā tad šie dzimtkungs atstājis sev pilnīgu brīvību tiesas sastāva iecelšanā un atcelšanā; turpretim Lindē un Birzgalē tiesnesi ievēlēja pagasta saimnieki ar balsu vairākumu uz 3 gadiem, bet desmitnieki kā muižnieka pārstāvji piedalās tiesas sēdēs „pa kārtām“. Tā tad saimnieku vēlētais tiesas priekšsēdētājs vismaz principā nebija atceļams, kamēr beidzās viņa amata gadi. Pagasta tiesas sēdes notiek muižā vai nu ik sestdienas (Smuku muižā, Vormē, arī formulārā), vai pārsestdienas (Lindē un Birzgalē) vai pēc vajadzības (Strutelē). Tiesa pieņem spriedumu vienprātīgi vai ar balsu vairākumu („pēc tā lielāka pulka padoma“).

Pagasta tiesa var vainīgam piespriest: Lindē un Birzgalē ne vairāk par 30 pātagas sitieniem, izņemot zagļus, ko soda ar 30 žagariem; Strutelē ne vairāk par 20 pātagas sitieniem vai 6 pāriem rikšu. Tiesas

¹⁴ Sal. A. Švābe, Pagasta vēsture, I, lpp. 296—319, 384—93.

¹⁵ Vormē šilderiem (t. i. šķilteriem jeb vagara palīgiem) un meža Kristapam (t. i. mežsargam).

likumu formulārs atļauj šādus sodus: nolūgšanos tiesas priekšā, rokas bučošanu, cietumu, sitienus ar tievu koku (Stockschläge) vai plenicu (Hiebe mit der Plennitz) un bērnu rīkstes. Pagasta tiesas spriedumu apstiprina dzimtkungs, bet viņa prombūtnē īpaši iecelts muižas ierēdnis, kas var tikai sodu mīkstināt, ne pastiprināt. Muižas uzraugiem (muižkungam, skrīverim, vagaram, jātniekam u. c.) paliek mājas pārmācības tiesības — sodīt muižas darbiniekus un lieciniekus līdz 5 sitieniem ar tievu koku. Bet pārlietu bargi sodīts darbinieks var uzraugu sūdzēt pagasta tiesā. Atkārtota nodarījuma gadījumā vainīgo apcietina un nodod pagasta tiesai. Muižkungs vai cits kāds uzraugs nevar uzlikt miesas sodus tiesnešiem, vagariem un jātniekiem (šķilteriem). Viņš var sodīt vienīgi tiesa ar naudas vai cietuma sodu. Tikai liela nozieguma dēļ atceļot no amata arī šādu bijušu amata vīru var sodīt parastā kārtā. Tiesas vīriem maksā algu un atlaiž kārtējās vai ārkārtējās klaušas. Arī Struteles likumi blakus pagasta tiesai paredz meijera un vagara mājas pārmācības tiesības sodīt laudis „par vainām pie muižas darbiem“. Smuku muižā saimniekiem jāatbild, ka gājēji laikā ierodas muižas gaitās. Vainīgo saimnieku jau pirmo reizi soda ar 20 sitieniem. Tiesas un muižas uzraugu piespriestos sodus izpildīja vagars; tāpēc arī viņu tik ļoti neieredzēja zemnieki.

Protams, pagasta tiesai blakus jurisdikcijai uzlikti arī administratīvi pienākumi. Piem., Vormē tiesnieki spriež par būvēm un piešķir maizes labības aizdevumus. Tiesas likumu formulārs nosaka, ka tiesai sestdienās jāsadala ceļu klaušas un liecības, par kādām galveno kārt uzskatīja būvdarbus. Tāpat tiesnešiem bij nevien jāpārrauga visas saimnieku un mežsargu mājas, bet arī jāatbild par viņu kārtīgu apsaimniekošanu. Īpaši uzskaitīti vēl šādi zemnieku tiesas pienākumi (§ 17): jāgādā par bāriņiem un viņu mantu, par magazīnas labību un rekrūtu naudām, par ceļiem un tiltiem, par bērnu mācībām, par pagasta slimniekiem.

Tiesas likumu formulārs met jaunu gaismu uz saimnieku stāvokli Kurzemē dzimtbūšanas beigu cēlienā. Jaunu saimnieku kādā mājā ievēlē pagasta saimnieku pilna sapulce ar vienkāršu balsu vairākumu. Ja kāds saimnieks nolaidīgi saimnieko, neizpilda pienākumus pret saimi, izšķērdē labību un krīt parādos, tad tiesneša vai tiesas spriedēja pienākums ir viņu pirmo reizi brīdināt, bet otru reizi nodot pagasta tiesai sodīšanai. Ja saimnieks arī pēc tam nelabojas, tad tiesa sasauc pagasta saimnieku kopsapulci un saziņā ar to lemj saimnieku izlikt no mājām (§ 10). Izliktam saimniekam vajadzēja atstāt mājās „visu to, kas pie mājas uzturēšanas pieder, un kas līdz plaujamam laikam vajadzīgs“; tāpat viņam jāmaksā visi parādi un tikai varbūtējo mantas atlikumu viņš var paturēt kā savu īpašumu (§ 12). Visi saimnieki ir savā starpā solidāri atbildīgi pret muižu: tāpēc kādam saimniekam pametot savas mājas postā, citiem jāpilda viņa klaušas liecību veidā; viņa māju apsaimniekošanai vajadzīgās lietas iegādā no pārējo saimnieku mantas un naudas, sadalot vienlīdzīgi uz galviņām (§ 11).

Arī Lindes un Birzgales likumi nosaka saimnieku agrāro un civiltiesisko stāvokli. Pagasta tiesai jāseko tāpat kā muižas uzraugiem un desmitniekiem, lai saimnieki un kalpi pilda muižas gaitas un laikā nodod

„pagastu“, lai krogos vai pie žīdiem „aplam tērzedami neizšķērdē savu mantu“. Ja kāds saimnieks nav cienīgs viņam piešķirtā „saimnieka goda“, tad pirmo reizi viņu brīdina desmitnieks, otru reizi tiesnesis, bet trešo reizi viņu ar tiesas spriedumu izmet no mājām un viņa „nabadzību“ sadala starp parādniekiem un mantiniekiem (§ 7, 8), resp. jauno saimnieku. Likums prasa, lai šāda saimnieka izķīlāšanai tiesa ierodas viņa mājās un tur arī notur tiesu, novērtējot un aprakstot viņa mantu, kas pēc tam tiek nodota jaunā saimnieka valdījumā, lai viņš no tās likuma noteiktā kārtībā maksātu mājās un vecā saimnieka parākus. Ja jaunais saimnieks ir vecā radnieks (dēls vai znots), tad tēva parādi jādzēš šādā kārtībā: vispirms jāsamaksā algas saimes ļaudīm, tad jānolīdzina muižas parādi un tikai pēc tam jāapmierina pārējie parādnieki, pie kam ļoti zīmīgs ir šis likumu grāmatas noteikums, ka krogu un žīdu parādi ir uzskatāmi par negoda parādiem, un tāpēc tie atmaksājami tikai ar trešo daļu no nōminālās vērtības (§ 9). Ja turpretim jaunais saimnieks nav vecā radnieks, tad viņam tiesa piešķir trīs brīvgadus (§ 10), it kā morātorija veidā, kuŗa laikā viņam jāsamaksā tikai saimes ļaužu parādi no pirmā rudens ražas; turpretim muižai un citiem parādniekiem jāgaida 3 gadi, kamēr jaunais saimnieks iedzīvojas mantā. Šais nolūkos tiesa viņam piešķir uz 3 gadiem ķīlas valdījumā vecā saimnieka lopus, kamēr viņš pats pieaudzē jaunlopus. Trešā gada rudenī šie lopi tiek pārdoti, vai arī viņus par tirgus cenu patur jaunais saimnieks, pie kam par lopiem iegūto naudu tiesa ieraksta parādu grāmatā un parādniekus apmierina tai pašā kārtībā, kāda ir paredzēta 9. pantā, kad jaunais saimnieks ir izķīlātā radnieks. Turpretim likumdevējs ir saudzīgs pret tiem saimniekiem, kas iekrituši parādos kādas nelaimes vai citas nestundas dēļ. Lai parādi neuzkrātos, aizliegts naudu aizdot ilgāk par 2 gadiem. Saimnieku pabalstīšanai ar maizes vai sēklas labību grāfiene fon Mengdene ar 300 pūriem rudzu lika pamatu labības magazīnai. Bez tam saimniekiem zirgu pirkšanai viņa nodibināja īpašu fondu („naudas šķirstu“), no kuŗa trūcīgiem vai sērgu piemeklētiem izsniedza pabalstus, kas bij atmaksājami ar nelieliem gadskārtējiem augļiem (§ 13, 14). Tāpat grāfiene Mengdene 1805. g. nodibina fondu („zaldātu jeb rekrūtu meslu“), ar ko Lindes pagasta ļaudis izpirkt no rekrūtiem. Kopā ar muižas arendatoru grāfiene šai fondā nogulda 720 sudraba rubļus, bet prasa arī no pagasta saimniekiem, krōdznieku, mežsargu un amatnieku zemes līdzī ieskaitot, lai tie ikgadus nodod muižā rekrūtu meslam podu kulstītu linu, kas tiek pārdoti Lindes pagastam par labu un nauda noguldīta fondā tik ilgi, kamēr no kapitāla procentiem varēs izpirkt visu draudzī no zaldātiem.

Interesanta ir arī šīs humānās muižnieces noteiktā mantošanas kārtība zemnieku mājām. Ja atraitne paliek ar maziem bērniem un nedodas otrā laulībā, tad tiesai jāieceļ aizbildnis (pērminders), kas par atlīdzību kopj un valda mājas bērniem par labu, kamēr vecākais dēls vai meita kļūst pilngadīgi. Tad tiesa tos ieliek par saimniekiem tēva mājās („tēviškā“); ja blakus vecākai meitai ir arī kāds jaunāks brālis, tad māsa valda mājas tikai līdz viņa pilngadībai. Pirms kāds no mantiniekiem tiek apstiprināts par saimnieku, māte un pārējie bērni saņem savas mantojuma daļas (§ 6). Ja pēc saimnieka nāves paliek bezbērnu atraitne, tad tiesai jāsadala mantojums un jāieliek mājās jauns saimnieks,

vispirms tādu meklējot starp nelaiķa tuvākiem radniekiem. Tiesa no mantojuma masas maksā muižas un citus parādus, pēc tam atraitnei piešķir viņas meitas pūru līdz ar $\frac{1}{3}$ augļiem, bet vārbūtējo atlikumu kā dzelzs inventāru nodod jaunam saimniekam. Atraitne nevar piesīt meitas pūru, ja ar nelaiķa mantojumu nevar segt visus parādus.

Arī Struteles valsts likumos ir noteikts saimnieku stāvoklis. Tēvs var novēlēt savu māju dēlam, bet dzimtkungs apstiprina viņu „saimnieka kārtā“ tikai tad, ja viņš ir goda vīrs (§ 24, 25). Turpretim smaga pārkāpuma vai nozieguma dēļ nevien saimniekus, bet pat amata vīrus un uzraugus (vagaru, rijkuri) izliek no mājām (§ 29). Tāds pats liktenis paredzēts saimniekam, kas savas vainas dēļ iekritis parādos (§ 41). Pretēji Lindes un Birzgales plaši izveidotām mantojuma tiesībām Struteles dzimtkungs šo jautājumu nokārto ļoti nepilnīgi. Par saimnieka tiesību novēlēt māju dēlam jau runājām. Bērnu mazgadības gadījumā pagasta tiesa divos eksemplāros sastāda kustamās mantas („tēva rocības“) sarakstu, „taisni izdala“ mantojumu starp bērniem un līdz viņu pilngadībai nodod to aizbildņa valdījumā (§ 46). Par atraitnes stāvokli nekas nav teikts.

Tāpat kā Dundagā, arī Strutelē likums aizsarga saimes laudis, paredzēdams sodus saimniekam par gājēja algas, drānu vai bandas aizturēšanu un sliktu ēdināšanu (§ 42). No otras puses noteikti arī līgtās saimes pienākumi. Dienesta līgumi slēdzami uz trim gadiem (§ 44), un atalgojuma lielumu nospriež pagasta tiesa. Saime pakļauta saimnieka un saimnieces administratīvai varai. Par saimnieka mantai nodarītiem kaitējumiem kalpam jāatbild ar pusi no savas bandas (§ 30).

Struteles likumi satur tādas policijas tiesību normas, kas citur nav sastopamas. Aizliegts mājā vai darba vietā vieglprātīgi „dzīvot ar uguni“ (§ 47, 48); slimniekiem nav atļauts iet pie pūšlotāja, bet viņi vedami pie ārsta (§ 32); taupāmā laikā saimniekiem nav brīv lietot šaujamos ieročus (§ 34); cīņai pret trakuma sērgu suņiem jākaķ kaklā vangales (§ 33); cīņai pret lieku greznumu un izšķērdību, vecāku likumdošanas paraugu ietekmē, noteikts kāzu, kristību un bērņu dzīru ilgums un izlietojamo dzērienu mērs (§ 36—39), cits kalpiem un cits saimniekiem. Šī noteikuma pārkāpējiem draud naudas sods, pie kam par likumdevēja humāno un ētiski augsti vērtējamo personību liecina šo soda naudu izlietojuma veids: tās nododamas mācītājam „dziesmu grāmatu jeb citu labu grāmatu“ pirkšanai, grāmatas izdalāmas bērniem (§ 40). Vispār Struteles dzimtkungs ved diezgan nesaudzīgu cīņu pret pārmērīgu alkohola lietošanu, atņemdams plītniekiem mājas valdīšanu un nolikdams tos no saimnieku kārtas kalpu kārtā (§ 16). Sevišķu interesi modina noteikums, ka plītnieks uzskatāms par pašnāvnieku („slepķava pie savas pašas miesas“) un tāpēc saskaņā ar toreizējiem baznīcas likumiem nav apglabājams kapsētas svaidītā zemē, bet aprokams „bez baznīcas pulksteņu zvanišanas un dziedāšanas“ parastā noziedznieku kapu vietā — purvā (§ 17).

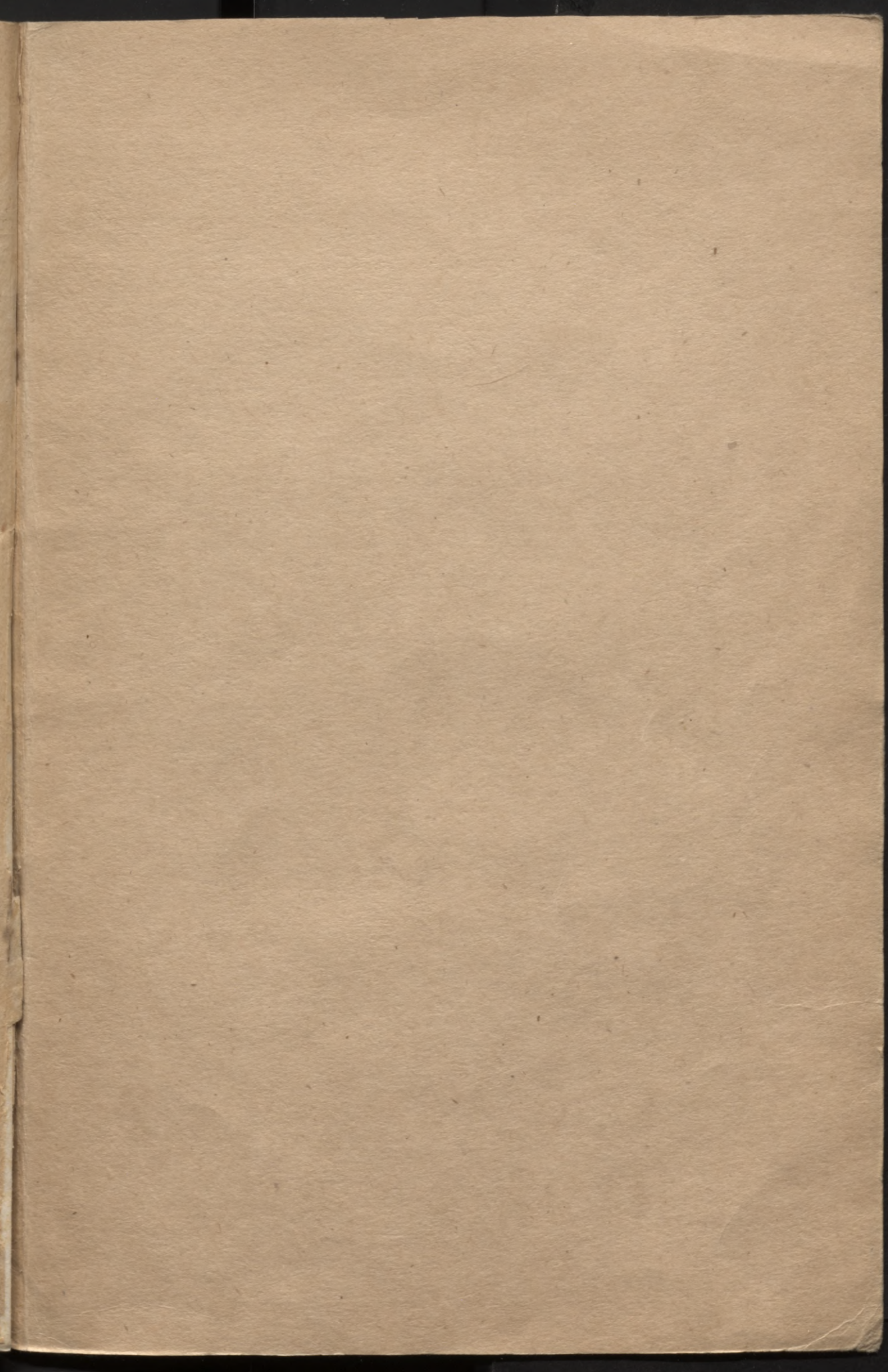
Juristu uzmanību pelna arī Struteles likumu grāmatas krimināltiesību normas. Likumdevējs atšķir gadījuma noziedznieku no recidivista, tīšu un netīšu nodarījumu, vainas lielumu un smagumu (§ 14, 15). Tiesai dota tiesība nosacīti atlaist sodus par „netīšām mazām vainām“, ja notiesātais solās laboties. Likumdevējs lielāko tiesu turas pie nenoteiktām sankcijām.

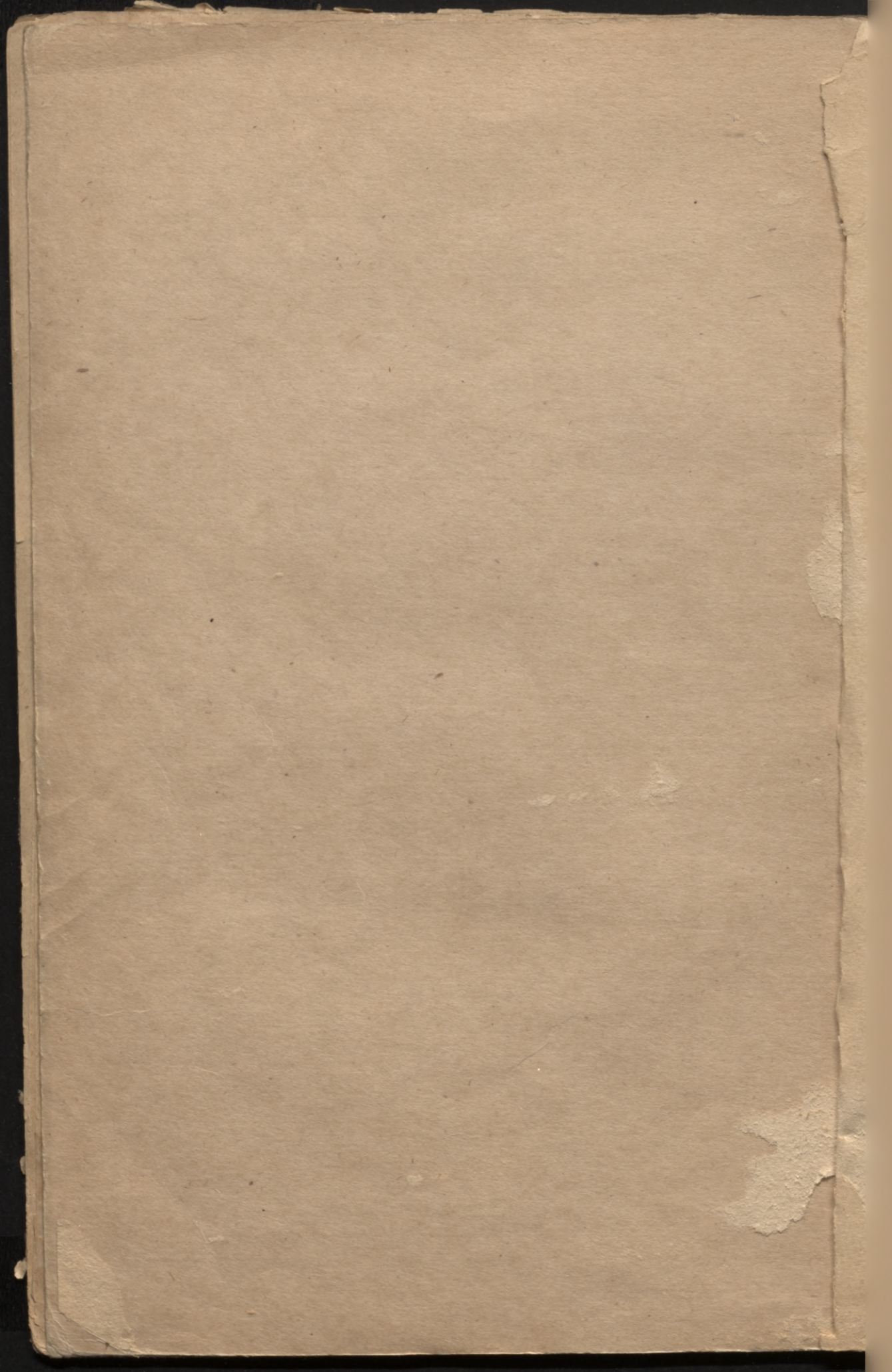
Pagasta tiesai jāspriež sodi „pēc vainas lieluma un grūtības“ (§ 11), bet ne vairāk par 20 pātagas sitieniem vai 6 pāriem rikšu. Ja vaina lielāka, tiesai „jāmeklē padoms“ pie dzimtkunga; tā tad lielākus sodus var piespriest tikai likumdevējs, jo viņš ir arī augstākais tiesnesis. Tāpat viņš izšķir lietas par nepaklausību tiesnešiem un uzraugiem (§ 26). Bez tam muižas uzraugiem ir tiesības mājas pārmācības kārtībā sodīt darbiniekus par kļaušu darba disciplīnas pārkāpumiem ar 5—6 pātagas cirtieniem, bet pretošanās gadījumā pat ar 4 pāriem rikšu. Salīdzinot ar Vidzemē tai pašā laikā spēkā esošo sodu sistēmu, jāatzīst, ka Strutelē pagasta tiesa sodīja noziedzniekus humānāk nekā Vidzemē muiža savus zemniekus mājas pārmācības kārtībā.

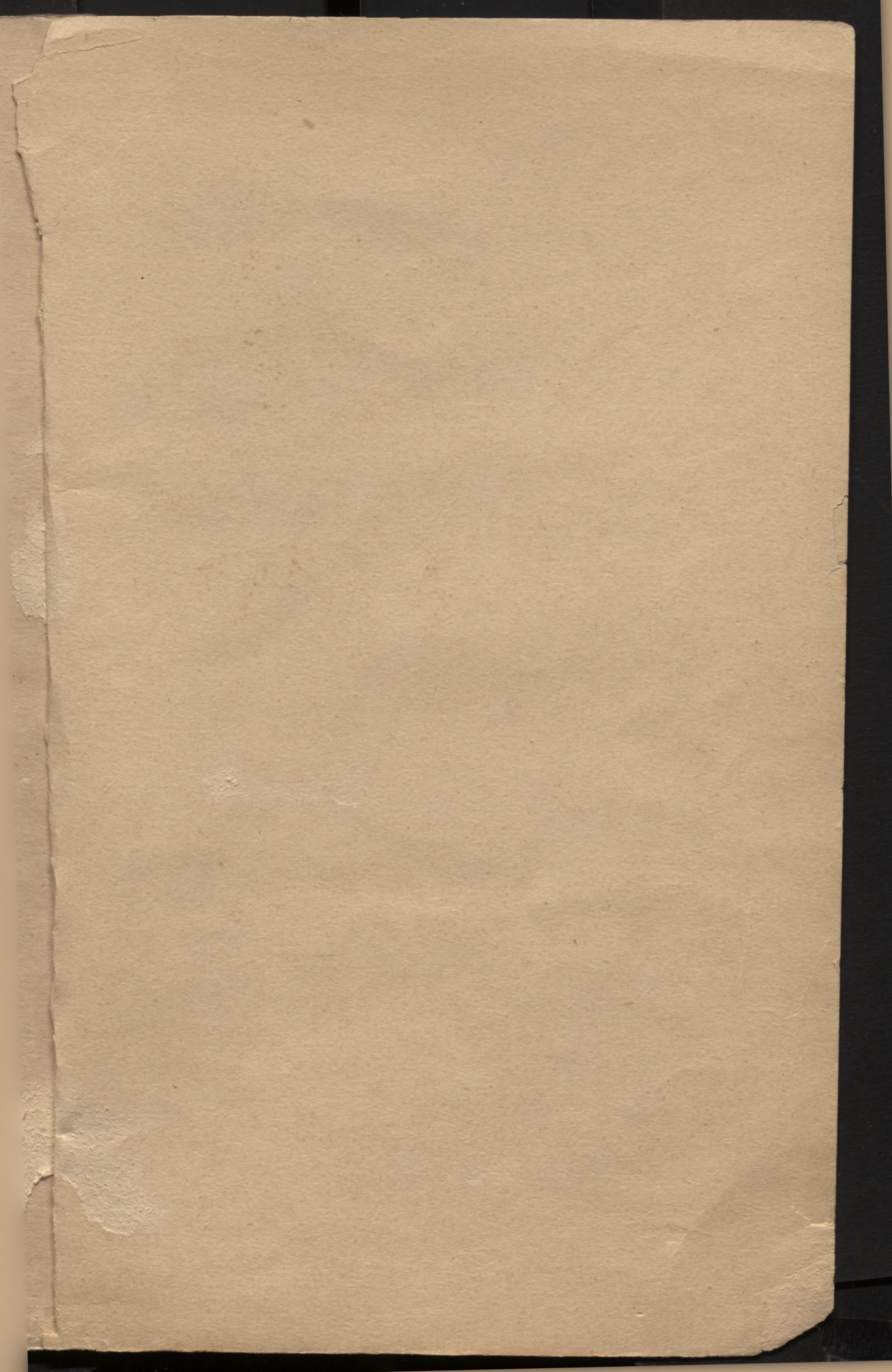
Saturs

A. Teksti:

1. Struteles valsts likumi (1793)	5
2. Smuku muižas likumi (1798)	10
3. Lindes un Birzgales pagasta darbi un klausīšana (1796)	12
4. Lindes un Birzgales zemnieka jeb pagasta tiesa (1805)	15
5. Likumi Vormes ļaudīm (1806)	20
6. Tiesas likumi	22
Verordnung	25
7. Priekšraksts vagariem (1802)	29
8. No desmitnieku pieklājumiem	32
9. Likumi Dundagas valsts desmitniekiem (1816)	34
B. Paskaidrojumi	39







24,563

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA



0309065614